

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3529

Горы и горы.

Р - горы

491.99-8

7-23

1902

2010

4 20 02

31586 cub

34րդ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԴԱԻԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲՈՂԶ ԴԱՍԸՆԹԱՑԲ
ՀԱՄԱԿԵԴՐՈՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Բարոյագիտութիւն, Բարոյս. Կրթութիւն,
Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Թուարանութիւն,
Գիտութիւններ, Մայրենի լեզու

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Չ Ա Ր Դ

Տարրական Ընթացք

Ժ. ՊՐԱԿ

ԳԻՒԹ ԱՇԱԿԵԻՏԻՆ

491.99-8
7-23

معارف نظارت جلیله سنك ۳۴۳ نومرولى و فى
تاريخه و رخصتنامه سبله طبع اول

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

1902

428
88-ՌԱ

ԲԱՐՈՅԱԳԻՅՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԱՆՁՆՈՒԻՐՈՒԹՅԱՆ

1. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ. — Եսասեր ըլլալու չէ՛. — Կը մեշէք
հարկաւ ձագուռին ու Մըջիւնին պատմութիւնը զոր օր
մը խօսեցայ ձեզի: Մըջիւնը մերժեց խեղճ ձագուռը
պաշտպանել, որովհետեւ շատ եսասեր էր: Լաֆոնթէն
ուրիշ առակ մ'ալ զրուցած է: Մուկ մը խոշոր կտոր
մը պանիրի մէջ կը մտնէ, կ'ուտէ ու հոն հանգիստ
կ'ապրի, կը պարարտանայ: Եր դրացիները սաստիկ նե-
ղութեան մէջ կ'իյնան, կուգան կ'աղաչեն որ իրենց
քիչ մ'ուտելիք տայ: Ի՞նչ կը պատասխանէ, գիտէ՞ք.

«ձգնելու համար այս սեղ եւլ ֆաշուեր,
Ա՛յ չեւ հոգար ես գործերն աշխարհիս,
Ի՞նչպէս օգնեւ ձեզ, ո՛վ բարեկամներ,
Կ'աղաչեւ՝ գոցեք, մի՛ վրդովեք զիս:

Ու դեր մուկը դռնակը կը գոցէ իր դրացիներուն ե-
րեսին: Չէ՛, չեմ յուսար որ ձեզմէ մէկը ուզէ այս Մուկին
ու Մըջիւնին նմանիլ, անոնց պէս եսասեր ըլլալ: Եսա-
սէր մարդը մինակ ինքզինքը կը մտածէ, հոգ չ'ըներ
ուրիշներուն ցաւերը, վիշտերը: Գէշ բան է աս, շատ գէշ:

- 1. Առած. — Մարդ որչափ եսասեր ջըրայ, ա՛յնքան
ինկզինելը կը շփե եւ բարի բաներու կը վարժուի:
- 2. Առած. — Իբրեւ մարդ մեր պարսակակալութեան ե
ուրիշներն աւելի սիրել քան մեր անձը:

2. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ. — Պէտէ ուրիշները իր անձէն աւելի
սիրել. — Եսասիրութենէ ազատելու միակ միջոցը սա
է որ ուրիշները մեզմէ աւելի սիրենք: Ինչո՞ւ համար
կենդանիներու մէջ ամէնէն ազնիւը, ամէնէն օգտակարը

Նոր Դպրոց, Ժ. Պրահ

1002
8905

2-11-1921

Ա. ՄՅԱՍ

քին իշխանին կ'իմացնեն, իբր թէ Պիթիաս իր վրայ գէշ բաներ կը խորհի: Իշխանը կը բարկանայ, կը բռնէ Պիթիասը և մահուան կը դատապարտէ: Երբ կուգայ այն օրը որ Պիթիասի գլուխը պիտի կտրեն, իշխանին լուր կը գրկէ որ իրեն քսանըչորս ժամ հրաման տայ, որ երթայ իր գիւղը, կարգ մը գործեր կարգադրէ ու գայ: Իր Տամոն բարեկամը երաշխաւոր կ'ըլլայ և յանձն կ'առնէ անոր տեղ բանտարկուիլ:

Իշխանը հրաման կուտայ Պիթիասի որ կը մեկնի և Տամոն անոր տեղ բանտ կը մտնէ: Քսանըչորս ժամը լրանալու վրայ է, դեռ Պիթիասը չի գար: Այն ատեն Տամոնը կ'առնեն կը տանին՝ գլուխը կտրելու համար: Տամոն շատ ուրախ էր որ իր բարեկամը կ'ազատի: Բայց վերջին վայրկեանին, երբ դահիճը սուրը կը վերցնէ անոր վիզը կտրելու համար, Պիթիասը շնչասպառ կը համի ու իր բարեկամին վիզը կը նետուի: Իշխանը այս բանը կը տեսնէ, կը հիանայ անոնց բարեկամական սիրուն վրայ, կը ներէ Պիթիասին, կը կանչէ զանոնք իր քով և կը խնդրէ որ զինքը ալ իրենց բարեկամ ճանչնան:

7. Առաձ. — Անձնուէր մարդը շատ սպնիւս սիրտ մը եւ բարձր հոգի մ'ունի:

8. Առաձ. — Անձնուէր եղողը ուրիշին բարիք ընել կ'աշխատի:

Գ. ԽՍՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Անձնուէր՝ դեպի մարդկութիւն.

Մարդիկ կան, գիտուն մարդիկ, որ գիշեր ցորեկ կ'աշխատին գիւտեր ընելու. այսինքն այնպիսի աղէկ բաներ ընելու որ մարդոց օգուտ մ'ըլլայ, և մարդիկ աւելի հանգիստ ապրին: Ահա այս տեսակ մարդիկ հնարած են շոգենաւոր, երկաթուղին, հեռագիրը եւ ելեկտրական լոյսը:

Ազնիւ մարդիկ որ գիշեր ցորեկ ուրիշներուն աղէ-

կուծիւնը կը մտածեն: Իրենց համար անուն մը, փառք մը հերիք է, որովհետեւ շատ անգամ այս մարդիկ իրենց կեանքը կուտան, թշուառ կ'ապրին՝ գիտութեան և մարդկութեան սիրուն համար: Անոնք են որ մեծ մեծ հիւանդութեանց դեղ ու դարման կը փնտռեն, աշխարհի ամէն կողմը կը պտտին, հիւանդներու մէջ կ'անցընեն իրենց կեանքը, որ օր մը աղէկ դեղ մը գտնեն:

9. Առաձ. — Ով որ մարդկութիւնը չի սիրեր, անկիւս մարդ չէ՝ անասուն է:

Ժ. ԽՍՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Անձնուէրացութիւնը ուրախ կ'ընէ մարդը. — Միլիոնատէր մարդ մ'ունէր մէկ հատիկ գաւակ մը որ մեծցած՝ երիտասարդ եղած էր, բայց ո'չ արհեստ սորված էր, ո'չ գիտութիւն, և սաստիկ կը նեղուէր պարսպ օրեր անցընելով: Մայրը կը տեսնէ որ իր տղան օր օրի կը նիհարնայ, կը տկարանայ, միշտ տրտուր, միշտ ճանճրացող: Ո'չ գեղեցիկ պարտէզները, ո'չ ընտիր ձիերը, ո'չ սքանչելի կերակուրները անոր սիրտը չեն ուրախացնէր: Մայրը կը յուսահատի, վերջապէս օր մ'ալ կ'ելլէ կախարդ կնոջ մը քով կ'երթայ և իր տղուն վրձակը պատմելով՝ դեղ մը կը խնդրէ անկից: Կախարդ կինը քիչ մը խորհելէ յետոյ կը պատասխանէ. — «Մէկ դեղ մը կայ ձեր տղուն համար: Իրեն ստակ տուէք, թանկագին բաներ տուէք՝ մատնի, ոսկի չըղթայ, ժամացոյց, հագուստ՝ և ստիպեցէք որ երթայ աղքատներ գտնէ և անոնց տայ:»

Մայրը կը վերագառնայ և անոր ըսածին պէս կ'ընէ: Տղան երբ աղքատներուն հետ յարաբերութեան մէջ կը մտնէ, կամաց կամաց թշուառութիւնը կը ճանչնայ, և ամէն անգամ որ բարիք մը կ'ընէ, սիրտը ուրախ կ'ըլլայ: Այն ատեն կը սկսի սիրել կեանքը և միշտ կ'աշխատի ուրիշներուն նուիրել իր անձը: Փրկուած էր միլիոնատէրին տղան, ան հիմա հասկցաւ թէ ուրիշներուն բարիք ընելով մինակ երջանիկ կրնայ ըլլալ:

9. Առած. — Որչափ աչ պզտիկ ըլլաք, եթէ ձեր ներսը զոհողութեան՝ անձնուրացութեան զգացում կայ, դուք մեծ եք:

10. Առած. — Առաջինութիւնը ինքնին կը վարձատրէ մարդը, որովհետեւ կ'ուրախացնէ, կը մխիթարէ մարդուն սիրտը:

Տ. ԽՕՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ. — Ամբողջ բարոյականը անձնուրացութեան մէջ է. — Տղաքներս, երբ օր մը մեծնաք երիտասարդ ըլլաք, քանի մը գլխաւոր պարտականութիւններ ձեզ պիտի շրջապատեն. օգտակար պիտի ըլլաք ձեր ձեռողքին ու ձեր նմաններուն: Պիտի աշխատիք որ ձեր հայրն ու մայրը աղէկ ապրեցնէք, եթէ անոնք ձեզի կարօտ են. իսկ եթէ ձեզի կարօտ չեն, ազնիւ մարդ պիտի ըլլաք որ անոնց սիրտը ուրախ ըլլայ: Պիտի աշխատիք ձեր գիւղին կամ քաղաքին համար: Հոգ պիտի տանիք ձեր թաղի դպրոցին, ձեր գիւղի եկեղեցիին, արհեստներուն, աղքատներուն:

Ինքզինքը մոռնալ, ուրիշներուն նուիրել՝ բարոյականի ամենէն մեծ աստիճանն է: Ուրիշներուն՝ ծանօթներու թէ անձանօթներու՝ օգնել, նեղութեան մէջ եղողին բարիք ընելը ամբողջ մարդկութիւնը սիրելուն չան է: «Սէրը մաքուր սրտերու մէջ կը հանգչի, ինչպէս ցօղի կաթիլը ծաղիկի մը բաժակին մէջ:»

Բարոյականի այս դասերուն պատկն է Աւետարանին սա խօսքը. — «Սիրեցեք զիմաստն»:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ

Մինակ ու մինակ մեր անձին, մեր հանգստութեանը վրայ խորհելու չենք, անձնասիրութիւնը դէշ բան է, և անկէ ազատելու մէկ միջոց կայ. ուրիշը մեզմէ աւելի սիրել: Չանանք որ բնու մէկու մը վիշտ չպատճառենք, ընդհակառակ, միջոցներ փնտռելու ենք ուրիշները մխիթարելու: Մեր ընտանիքը սիրենք, անոնց համար ընենք ամէն զոհողութիւն: Ասիկա մեր պարտքն է արդէն. բայց աւելի ազնիւ բուն մը ըրած կ'ըլլանք, երբ օգնութեան հասնինք այնպիսի մարդոց, զորոնք չենք ճանչնար, որոնք մեր կրօնքէն չեն, մեր սզգէն ալ չեն: Ամբողջ մարդկութիւնը սիրելու ենք:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍ. 1. — ԴՊՐՈՑԻ ԿԵԱՆՔԸ

1. Մենք ամէնքս ալ, մանչ թէ աղջիկ, մեր պըզտիկ հասակին մէջ երջանիկ ենք որ կրնանք դպրոց յաճախել, ուսում սորվիլ:

Հոս, դպրոցին մէջ է որ պիտի սորվինք թէ աշխատութիւնը օգտակար բան է: Այն որ չ'աշխատիր, ապրելու արժանի չէ: (*)

Աշխատութիւնով ո՛չ միայն ապրուստ ճարել կարելի է, այլ նաեւ անով գոհ և ուրախ կ'ըլլայ մարդ:

2. Բայց մեր աշխատութիւնը այն ատեն արդիւնաւոր կ'ըլլայ, երբ արճով աշխատինք, կանոնաւոր ու յարստ աշխատինք:

Պէտք է որ ժամանակէն առաջ դպրոցէն ելլենք, այլ գոհն նախնական ուսումը աւարտելով՝ շրջանաւարտի վիպագիր աւանք:

3. Պզտիկ տղայ մը՝ երբ 4—5 տարեկան է, Մանկապարտեզ կը մտնէ: Երբ 7—9 տարեկան ըլլայ, Մանկապարտեզը աւարտելով՝ կը մտնէ Նախալրբարան: Վեց տարի ալ Նախակրթարանի մէջ ուսնելով՝ կ'ըլլայ շրջանաւարտ:

4. Անկէ ետքը, եթէ իր հայրը ուզէ, տղայ մը կը մտնէ Միջնակարգ Վարժարան և հոն աւելի շատ ուսումներ կը սորվի: Իսկ եթէ հայրը ուզէ, իր տղան արհեստի կը դնէ:

1. Ի՞նչ բաներ կը սորվինք դպրոցին մէջ: Ի՞նչ կ'ըլլայ մարդս

(*) Ապրիլն անհրաժեշտ չէ, քիավարելն անհրաժեշտ է կ'ըսէ Անգղիական առած մը:

աշխատութեան շնորհիւ : — 2. Ի՞նչպէս աշխատելու ենք : Ե՞րբ ելլելու ենք դպրոցէն : — 3. Ըստ քէ պզտիկ տղայ մը առաջ ո՞ր դպրոց կը մտնէ : Իսկ Մանկապարտէզէն ե՞տք : — Ո՞րչափ պէտք է մնայ Նախալրբարանի մէջ : — 4. Նախալրբարանն աւարտելէ ետք, ի՞նչ կ'ընէ տղայ մը :

2. ԳԱՍ. — ԱՐՀԵՍՏԱՍԻՈՐԻ ԿԵԱՆՔԸ

5. Ամէն արհեստ լաւ է : Պէտք է գէշ աչքով նայիլ այն կամ այն արհեստին : Ամէն գործ իր դժուարութիւններն ունի : Երկրագործը՝ իրաւ է որ՝ կոշտ ու տաժանելի աշխատութիւն մը ընելու պարտաւոր է . բայց իր յոգնութիւնները եթէ չըլլան, ի՞նչպէս պիտի ստանայ ցորենը որով ինք ու իր ընտանիքը կ'ապրին, աւելցածն ալ կը ծախէ և անով իր ուրիշ պէտքերը կը հոգայ :

6. Այսպէս նաեւ հիւսնը, դարբինը, որմնադիրը, խաղախորդը, ոստայնանկը, նաւավարը, ձկնորսը, ջրբուհիքը, ջրհանկիքը, պայտառը, լպուտը, բրուտը : Այս ամէն արհեստաւորներն ալ մարդուս համար պէտք են և ամէնքն ալ իրենց արհեստին մէջ դժուարութիւններ կը կրեն : Ի՞նչ ընենք, ապրելու համար պէտք է աշխատիլ : Այս է Աստուծոյ պատուէրը : (*)

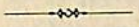
7. Ի՞նչ հաճոյք է արհեստաւորին համար, առտուն կանուխ՝ իր գործին վազել, ուրախ դուարթ աշխատիլ, քրտինք թափել, ցուրտին ու տաքին՝ յոգնութեան ու նեղութեան տոկալ :

Աշխատութեան մէջ է անոր հացը, ապրուստը, ուրախութիւնը, ուժը, իր և իրեններուն հանգիստն ու երջանկութիւնը : Սիրե՞նք արհեստները, ձեռարուեստները, երկրագործութիւնը :

(*) «Քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց» կ'ըսէ Ս. Գիրքը : Առած. — Որ ոչն գործէ, կերիցէ մի :

8. Արհեստաւորներն ալ պէտք է գոնէ նախալրթարանէ շրջանաւարտ ըլլան, կարգաւ գրել, հաշուել գիտնան, եթէ ոչ՝ չեն յաջողիր, ետ կը մնան :

5. Ո՞ր արհեստներ լաւ են : Ի՞նչ դժուարութիւններ կը կրէ երկրագործը : Ի՞նչ կ'ըլլայ իր աշխատութեան տղիւնքը : — 6. Ըստ՞, ուրիշ ի՞նչ արհեստներ կան, և երոյն արհեստաւորներ ի՞նչ տեսակ նեղութիւններով կը յաջողին իրենց ապրուստը հարել : — 7. Աշխատութիւնը հաճոյք կրնայ պատճառել, ի՞նչպէս և ինչո՞ւ : — 8. Արհեստաւորներն ալ դպրոցէ երջանուարս ըլլալու են :

3. ԳԱՍ. — ԴՊՐՈՑԷՆ ՎԵՐՁԸ

9. Դպրոցէն, վերջը՝ մեր յարմարութեան ու ընդունակութեան համեմատ գործ մը, արհեստ մը պիտի սորվինք :

Նախ աշխերս (չլրախ) պիտի ըլլանք : Մեզմէ մէկը՝ խանութպանի քով, ուրիշ մը՝ կօշկակարի քով, երրորդ մը՝ ներկարարի, տպագրիչի, գծագրիչի, նկարիչի, ոսկերիչի, ժամագործի, դերձակի, վաճառականի, նպարավաճառի, կահագործի կամ ուրիշ արհեստաւորի քով աշխատութիւն պիտի ընէ :

10. Սկիզբները՝ անփորձ է, բան չի գիտեր : Բայց ուշադրութիւն կ'ընէ, արհեստին կը վարժեցնէ իր ձեռքը, վարպետին ըրածին կը հետեւի, և քիչ քիչ կը սորվի ինք ալ անոր պէս բանիլ և գործ հանել : Ուշիմ տըղայ մը շուտ արհեստ կը սորվի և օր մ'ալ կը յաջողի վարպետ ըլլալ՝ իր կարգին :

11. Աշխատութեան շրջանին մէջ ալ պէտք է որ ազնիւ, բարի, պարկեշտ և ուղղամիտ ըլլանք, պէտք է յարգենք մեր վարպետը, անոր հաւատարիմ ըլլանք : Անոր պատուէրները անտրտունջ կատարենք, մեզի վատահաճ գոյքերը, գործիքները խնամքով գործածենք :

Անոր վրայ գէշ չխօսինք, իր խանութին կամ տունին մէջ պատահածները ուրիշին չըսենք, և առանց իր հաւանութեան, առանց մեր մեծերուն գիտութեան, առանց զօրաւոր պատճառի, որոշեալ ժամանակէն առաջ մեր վարպետին քովէն չելլենք՝ ուրիշ գործի մէջ քանի մը զրուշ աւելի շահելու համար: Ասիկա կը նշանակէ ապերախտ ըլլալ՝ իր վարպետին հանդէպ: Չանա՛նք օր օրի աւելի առաջ երթալ մեր արհեստին մէջ, փորձառու և ճարտար ըլլալ՝ և արժանի ըլլալ աւելի վարձք ստանալու:

12. Վարպետներն ալ իրենց աշկերտը իրրեւ դաւակ հոգալու են. անոնց վարձունքին հակելու են, չափազանց աշխատցնելու չեն, և արհեստը սորվեցնելու են:

13. Իսկ պղտիկ աղջիկները, դպրոցէն ելլելէ ետքը, իրենց մօրը ձեռքին տակ վարժուելու են տունի գործեր կատարելու. ձեռագործ, կար, ձեւ սորվելու են: Սրբուկ ու լուացք ընել, կերակուր եփել սորվելու են: Տան մաքրութեան և անձնական մաքրութեան ալ բժականդիր ըլլալու են, իրենց քոյրերուն ու եղբայրներուն կարկրատուքը ընելու են, զանոնք խնամելու են. եթէ հարկը պահանջէ, պէտք է ձեռարուեստական գործի մը հետեւին՝ ստակ շահելու և իրենց ծնողքին օգնելու համար: Արդուզարդի, աւելորդ ծախքերու և թեխեւ զուարճութեանց ու պէրանքի հետամուտ ըլլալու չեն. աշխատելու են որ տունը սիրելի ու հաճելի ընեն իրենց հօրն ու մօրը, իրենց եղբայրներուն ու քոյրերուն. և անոնց հետ անկեղծ ու տաք սրտով վարուելու են:

Ժիր ու անձնուէր աղջիկ մը տան ճրագն է:

9. Գպրոցէն ելլելէ վերջը ի՞նչ պիտի ընենք: Ի՞նչ արհեստի մտնելու է զոյ մը: — **10.** Ի՞նչպէս պիտի կրնայ սորվիլ արհեստ:

— **11.** Աւելի մը ի՞նչպէս վարուելու է իր վարպետին նկատմամբ: — **12.** Իսկ վարպետներ: — **13.** Ըսէ՛ք թէ ի՞նչ են աղջկան մը գլխաւոր պարտականութիւնները: Ի՞նչ ընելու են՝ իրենց տունը հանելի ընելու համար:

4. ԴԱՍ. — ԿՈՐԵՆՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

14. Առաջները աշխատութիւնը յարգ չունէր: Այսօր ամէն մարդ կը պատուէ աշխատութիւնն ու աշխատաւորը:

Արհեստաւոր, գործաւոր ըլլալը ամօթ չէ: Չեւքի աշխատանքը ստորին՝ անարգ գործ մը չէ, քանի որ պատուաւոր կերպով ապրուստ շահելու միջոց մ'է:

15. Բայց անարգ ու արհամարհելի չեն մտքի աշխատութիւններն ալ: Բժիշկ, փաստաբան, ուսուցիչ, դատաւոր, լամբագիր, երկրաչափ, ճարտարապետ, հաշուակալ, գրագիր՝ ասոնք ալ մտքի աշխատաւոր են, ասոնք ալ նախ և առաջ համբալ կամ սկսնակ եղած են իրենց արուեստին մէջ, ու այսօր ալ իրենց աշխատութիւնը արհեստաւորի մը, գործաւորի մը աշխատութեանէն աւելի ծանր է: Անոնք մտքով կ'աշխատին, երբեմն սաստիկ տքնութեամբ: Իսկ գործաւորը, արհեստաւորը, մշակը, երկրագործը կ'աշխատին մարմնով, շատ անգամ ազատ ու մաքուր օդի, բաց դաշտի մէջ. — ինչ որ իրենց առողջութեան կը նպաստէ:

16. Ի՞նչ որ ալ ըլլայ մարդուս ընկերական վիճակը, արհեստաւոր ըլլայ թէ մեքենագործ, վաճառական ըլլայ թէ նաւաստի կամ փողոցները մաքրող, աւելածու (չօրիմիւ), իրմէ պահանջուած առաջին առաքինութիւնն է պարկեշտութիւն:

17. Աշխատելու ենք մեր արհեստին մէջ նոր բա-

ներ սորվելու, շարունակ օգտակար գիրքեր ու լրագիրներ կարդալու ենք՝ ասով աւելի յաջողակ կ'ըլլանք:

18. Խրատներ. — Մեր բոլոր ուշովը, բոլոր ուժովը պէտք է հետեւինք մեր գործին, ժիր ըլլանք: Խնայող ու կանոնաւոր ապրինք: Ձեղխ ու շատակեր չըլլանք, անօգուտ տեղը փարա չծախսենք: Շատ չխօսինք, սուտ չխօսինք: Կանոնաւոր, ճշգրտապահ ու խոստմընապահ ըլլանք: Հպարտութենէ, ցուցամոլութենէ զգուշանանք: Մեր գործերուն մենք անձամբ հսկենք: Ամէն բանի մասնաւոր տեղ մը յատկացնելով՝ ամէն բան իր որոշ տեղը դնենք: Միեւնոյն ատեն շատ բաներու չձեռնարկենք: Յարատեւութեամբ աշխատինք, և գործ մը կրկնատար չթողունք: Մեր արհեստին ու զբաղումին վերաբերեալ գործիքները, քանի հիննան կամ աւրուին, իսկոյն նորոգենք: Ընելիք գործերնիս նշանակենք մասնաւոր տեսրակի մը մէջ: Այսօրուան գործը վաղուան չձգենք: Առածնիս տուածնիս, շահածնիս ու ծախսածնիս ճիշտ և անմիջապէս գրենք: Անպէտ բաներ չգնենք, պարտք չընենք: Ժամանակին յարգը գիտնանք. ժամանակը մեր ամենամեծ դրամագլուխն է:

14. Առաջներ ի՞նչ աչիով կրնայուէր աշխատուոր: Ի՞նչ արհեստներ մարդուս յարգ ու պատի կր բերեն, եւ ի՞նչ գործեր ամօքալի ու անարգ են: — **15.** Որո՞նք են մեքի աշխատուորներ: Ի՞նչ պէտ է անոնց կեանքը: Ձեռակամ աշխատութիւն կատարողներն ի՞նչ արքերութիւն ունին անոնցմէ: — **16.** Ի՞նչ պէտ է ըլլայ մեր առաջին առաքինութիւնը: — **17.** Ուրի՞նչ ի՞նչ յատկութիւններ ունենալ վարժուելու ենք մեր պզտիկ հասակէն: — **18.** Ի՞նչ խրատներ միտեմքնիս պահելու ենք՝ կեանքի մէջ յաջողելու համար:

ՀԱՅ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1. — ՀԱՅԵՐԸ ԺԵ. — ԺԸ. ԳԱՐԵՐՈՒՆ: — ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

1. Գաղթականութիւն. — Այլեւայլ պարագաներու բերումով, Հայերը 1385ին սկսան հեռանալ բնագաւառէն՝ այլեւայլ կողմեր գաղթել: Գլխաւորապէս դէպի Արեւմուտք և դէպի Արեւելք:

Արեւմտեան գաղթականները ԺԱ. Դարուն եղան Անեցիները որոնք գացին նախ Խրիմ (Ռուսիա), ետքը Լեհաստան, Մոլտաւիա, Վալաքիա, Պուքովինա և մինչեւ Թրանսիլվանիա:

2. Լեհաստանի Հայերը՝ Հռովմէադաւան. — Առաջին անգամ Լեհաստանի կողմը Հայեր գացին ԺԱ. Դարուն (1060), և երկրորդ անգամ ալ 1500ին: Աս գաղութին կղերն ու ժողովուրդը մինչեւ ԺԷ. Դար մայրենի եկեղեցիէն չէին բաժնուած: Լէոպոլսի (Լիմպերկի) Արքեպիսկոպոսները 1365ին ի վեր, իրրեւ էջմիածնի Կաթողիկոսներու փոխանորդ, չէ թէ միայն Լեհաստանի, այլ նաեւ Մոլտաւիոյ ու Վալաքիոյ Հայոց վրայ Մետրոպոլիտական իշխանութիւն ունէին:

Լեհաստանի Հայերը Հռովմէական եկեղեցիին յարեցան ԺԸ. դարուն մէջերը: Նոյն դարուն սկիզբը Մելքիսեդեկ, էջմիածնի Կաթողիկոսը, որ Հռովմէական եկեղեցիին յարած էր, Պարսիկ թագաւորին պէտք եղած հարկը չկրնալով վճարել՝ եւրոպա փախաւ ու 1625ին Լէոպոլսոյ թեմը կառավարեց: Նիկողոս անունով Եպիսկոպոսը յաջողեցաւ Լեհերուն Սիկիմունտ թագաւորին աչքը մտնել ու ինքզինքը Լէոպոլսոյ Արքեպիսկոպոս ընտրել տալ 1629ին: Նիկողոս, որ Հռովմէական եղած էր, ժողովուրդն ալ իրեն հետեւիլ ստիպեց:

Լեհաստանի Հայերը Հռոմի եկեղեցիին յարելէն ետք, Մոլտաւիոյ ու Վալաքիոյ Հայերը Լէոպոլտի Արքեպիսկոպոսի իրաւասութենէն բաժնուեցան ու Էջմիածնի Կաթողիկոսութեան հետ միացած մնացին: Երբոր 1795 ին Լեհաստան երկրորդ անգամ բաժնուեցաւ, Լէոպոլտոյ Հռոմէական Եպիսկոպոսները, թէ՛ տեղին հեռաւորութեան և թէ՛ ուրիշ արգելքներու պատճառաւ, Ռուսական Լեհաստանի Հայերուն վրայ իրաւասութիւն չկրնալով ունենալ՝ իրենց իշխանութիւնը լոկ Կալիչիոյ Հայոց վրայ ամփոփուեցաւ:

Հիմա՝ Հայ-հռոմէական կը գտնուի Լէոպոլտ (Լիմպերկ), Պոեժան, Լըշէց, Ստանիսլաւ, Գուդի, Գիմիսից, Հոռսենքա, Սինեատէն և ուրիշ քաղաքներ:

3. Սեփանցու Լեհացի ու Սեփանցու Ռուսներ. —

Լեհաստանի Լիմպերկ քաղաքին մէջ բնակող նշանաւոր ցեղէ էր Ստեփաննոս Լեհացի որ Փիլիպպոս Կաթողիկոսին քով զրկուեցաւ Հայերէն սորվելու համար: Բազմաթիւ գրքեր թարգմանած է: Մեռաւ 1681 ին ու թաղուեցաւ Էջմիածին, Հռիփսիփեանց տաճարը:

Լեհաստանի գաղթականութեան մէջ նշանաւոր էր նաև Ստեփաննոս Ռոշքեան Կամինիցացի՝ որ հոն կառուցած եկեղեցիին աւագերէցն էր: Թողած է ընդարձակ Բառարան մը Հայ-Լատիններէն:

1. Ե՞րբ սկսան Հայեր գաղթել և ո՞ր կողմեր գացին: — 2. Լեհացի Հայեր ի՞նչ պարագաներու մէջ և ո՞ր բուսականից Հռովմէական եղան: — 3. Ո՞ր էր Սեփանցու Լեհացի և ի՞նչ բրած է: Իսկ Սեփանցու Ռոսները:

2. ԳԱՍ. — ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ (Շար.)

4. Մոլտաւիոյ ու Վալաքիոյ Հայեր. — Մոլտաւիոյ ու Վալաքիոյ Հայերը մասամբ մը Արեւելեան Հայերէն

ու մասամբ մը Խրիմի Հայ գաղթականութիւններէն եկած են: Ասոնց մէկ մասը 1668ին Թրանսիլվանիա անցաւ: Այս Հայերը 1791էն ի վեր Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքական Իշխանութեան տակ են. Հոգեւոր հովիւ մը կ'այցելէ ու հոգ կը տանի Վալաքիոյ ու Մոլտաւիոյ (Ռումանիա) Հայոց հոգեւոր ու կրթական պետքերուն: Ռումանիոյ Հայերը կը բնակին Պուքրէշ, Ֆոքշան, Եաշ, Ռոման, Հոգնա, Պատուշան ու Կալաց:

5. Թրանսիլվանիոյ ու Հունգարիոյ Հայեր. — 1668ին Մոլտաւիոյ Հայերէն շատերը Թրանսիլվանիոյ լեռներն ապաւինեցան: Հոն քանի մը տարի իրենց երկիրը դառնալու յուսով պարապ տեղը սպասելէն ետք, նոյն առնետան Թրանսիլվանիոյ Միքայէլ Ա. Արաֆի իշխանին դիմեցին և հոն բնակելու հրաման խնդրեցին: Իշխանը թոյլատրեց: Քիչ առնէն Թրանսիլվանիոյ իշխաններէն ու Աստրիոյ կայսրերէն զանազան արտօնութիւններ ստացան և Լէոբոլտ կայսեր հրահանաւ Կերլաքաղաքը շինեցին ու Եղիսաբեթուպոլիս (Պաշպալով) քաղաքը գնեցին բնակութեան համար: Երկու քաղաքն ալ զարդարեցին եկեղեցիներով:

Օքսենտիոս Վերդերէսքի՝ Թրանսիլվանիոյ Հայոց Եպիսկոպոսին փոխանորդ զբոււկով յաջողեցաւ 1691ին Թրանսիլվանիոյ Հայերը Հռոմէական դարձնել: Օքսենտիոսի մահուընէ ետք, Թրանսիլվանիոյ Հայերն այն տեղի Լատին Եպիսկոպոսին իշխանութեան տակ մնացին: Բայց իրենց ազգային, «Հայածէս» քահանաներն ունէին: Թրանսիլվանիոյ Հայերը թէ՛ ազգային նկարագիր և թէ՛ լեզուն պահելու միակ միջոցն եղող ազգ. Եպիսկոպոս մը չունին: Այժմ կը բնակին Կիրլա, Եղիսաբեթուպոլիս, Ճուրճովա, Սերվիչ ու Նայսայ:

6. Պուգովինայի Հայեր. — 1776ին Պուգովինա

գաւառը Աւստրիոյ ձեռքն անցնելով Յովսէփ Բ. Կայսրը աշխատեցաւ Մոլտաւիայէն ելած Հայերը Թրանսիլվանիոյ Հայոց պէս Հռոմէական ընել, բայց չյաջողեցաւ: Ստեփաննոս Լիմպէրկին Հայ-հռոմէական Արքեպիսկոպոսի օրով Պուքովինիայի Հայերը Կաթոլիկ դարձան:

4. Ի՞նչ գիտէք Մոլտաւիայի եւ Վալախիայի Հայերուն վրայ: Ո՞վ կը հովուէ գիրենց հոգեւորապէս: Ռուսացիոյ ո՞ր Բազմեցրը Հայեր կը բնակին: — 5. Ուսկի՞ց գաղթած են Թրանսիլվանիայի եւ Հունգարիայի Հայեր եւ ե՞րբ: Միտայէլ իեխանը ի՞նչ քոյլաւտեց անոնց: Ուրի՞ց ի՞նչ արժանութիւններ ունեցան: Թրանսիլվանիայի Հայերը ե՞րբ եւ որո՞ւ ձեռքով ստիպուեցան Հռոմէական դառնալ: Թրանսիլվանիայի ո՞ր Բազմեցրը Հայ կայ: — 6. Ո՞ր է Պուքովինա: Այն տեղի Հայերը ե՞րբ Կաթոլիկ եղան:

3. ԴԱՍ. — ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ (Շար.)

7. Խրիմի ու Ռուսիոյ Հայերը. — Խրիմի Քէֆէ քաղաքէն Հայերը 1475ին Մոլտաւիա ու Լեհաստան անցան: Խրիմ մնացող սակաւաթիւ Հայեր 1780ին, Ռուսերու Կատարինէ կայսրութիւն հրաւէրով, Ռուսաստան գացին եւ Տօն գետին քովերը Նոր Նախիջևեան ու Եկատերինոպալ քաղաքները շինեցին: Եկատերինոպալի Հայ-հռոմէականները 1790ին նորէն Խրիմ դարձան, Խարասու-Բաղար եւ Խրիմի քանի մ'ուրիշ քաղաքները բնակեցան:

Ռուսերը, ի սկզբան, Հայերուն նկատմամբ մեծ խռնամութեամբ ու թոյլտուութեամբ վարուեցան: 1836ին կայսերական հրովարտակով Հայ եկեղեցին տէրութենէ ձանջուած եկեղեցի հրատարակուեցաւ. սակայն միշտ Ռուս դաւանանքին ամէն արտօնութիւնները չուներ, եւ եկեղեցական կառավարութիւնն ալ մատակա-

1728-1758-
 1002
 8708

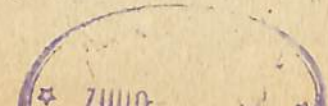
բարութիւնը օրէնքով (*) սահմանաւորած է: Երկրորդ հրովարտակով մը, 1842ին, Կաթոլիկոսին կանոնական ընտրութեան թոյլտուութիւն արուեցաւ, եւ ընտրութեան իրաւունքը միայն էջմիածին գումարուած եկեղեցական ու աշխարհական խառն ժողովին վերապահուեցաւ: 1843էն ի վեր Պարսկաստանի ու Տաճկաստանի Հայերն ալ այս ժողովին երեսօխտան կը ղրկեն՝ Կաթոլիկոս ընտրելու համար: Ընտրութենէ ետք, Ռուսիոյ կայսրը կը հաստատէ Կաթոլիկոսը, եթէ ուզէ:

7. Խրիմի Հայերը ո՞ր Բազմեցր Մոլտաւիա գաղթեցին եւ ե՞րբ: Իսկ Խրիմ մնացողները յետոյ ի՞նչ եղան: Ռուսիոյ Հայեր ի՞նչ արժանութիւններ ձեռք բերին 1836ին եւ 1842ին: Եկատեր Կաթոլիկոսներ ի՞նչպէս եւ որո՞նց կողմէ կ'ընեցան:

4. ԴԱՍ. — ՊԱՏՄԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐ

8. Սիւս Կաթոլիկոսութիւնը Հայոց Կաթոլիկոսութիւնը, որ Ս. Գր. Լուսաւորէն սկսած է, միշտ Ս. էջմիածին չմնաց: Ժամանակով, Կաթոլիկոսական աթոռը շատ տեղեր փոխադրուեցաւ: Եկրտէս Ծնորձալի եւ ուրիշներ Հռոմկա նստան: Գրիգոր Է. Անաւարդացի Կաթոլիկոսէն (1293—1307) մինչեւ Գրիգոր Թ. Մուսաբեկեանց (1439—1441) Կաթոլիկոսական աթոռը Սիւս փոխադրուեցաւ: 1441ին ուղեցին նորէն էջմիածին փոխադրել Կաթոլիկոսական աթոռը եւ հրաւիրեցին որ Մուսաբեկեանց՝ Սիւսն ելլէ ու էջմիածին երթայ նստի, բայց Գրիգոր Թ. Մուսաբեկեանց ժողովին վճռին չանսաց. ուստի անոր տեղը Վիրապեցի Կիրակոս Եպիսկո-

(*) Այս օրինակները Ռուսերէն բառով Պոլոմիկա կ'ըսուի

պոսն Հայրապետ ընտրեցին ամենայն Հայոց՝ Ս. Էջմիած-
նի մէջ :

Մուսաբէկեանց շարունակեց Սիսի Կաթողիկոսու-
թիւնը : Անոր մահուընէ ետք Սիսի Կաթողիկոսութեան
յաջորդ ընտրուեցաւ Կարապետ Եպիսկոպոս : Սիսի Կա-
թողիկոսութիւնը մինչեւ հիմա կը շարունակէ «Տանն
Կիրիկիոյ» Կաթողիկոսութիւն անունով : Սիսի Կաթու-
ղիկոսութեան իշխանութիւնը մասնական է, և ինք
հպատակ է Էջմիածնի Մայր-Աթոռին իրաւասութեան :

Այսպէս, Հայերն ունեցան երեք Կաթողիկոսութիւն,
մէկն ընդհանրական, որ է Էջմիածնի Կաթողիկոսութիւն,
միւս երկուքն ալ մասնական, այսինքն Սիսի Կաթողի-
կոսութիւն ու Աղբաւարի Կաթողիկոսութիւն :

9. Էջմիածնի Կաթողիկոսութեան վիճակը 1440—
1700ից. — Քանի մը Կաթողիկոսներ Հռովմի Պապին
հետ յարաբերութիւն ըրին : Կաթողիկոսական աթոռը
յարափոփոխ վիճակներու բերմամբ, անձկութեան ու
տագնապի շրջաններ ունեցաւ և տեղէ տեղ ալ տար-
ուեցաւ :

10. Նոր Զուլայի Հայերը. — Պարսիկ Շահապաս
թագաւորին օրով (1605ին) Նախիջեան գաւառին Հա-
յերը ստիպուեցան երթալ Սպահանի մօտերը բնակիլ :
Ճամբորդութեան միջոցին շատ կը նեղուէին, բայց թիչ
ատենէն կրցան ծաղկիլ հարստանալ : 1722ին Ա.Ֆղաննե-
րը Պարսկաստան արշաւեցին : Այդ միջոցին ալ Պարսիկ
Նատիր Շահը Հայերուն մեծամեծ չարիքներ ըրաւ, բայց
1828էն ետքը նորէն սկսան հանգիստ վիճակ ունենալ :

8. Կաթողիկոսական արոք էջմիածնէն զատ ո՞ր բաղանջ
փոխադրուած է : Ե՞րբ Սիս փոխադրուեցաւ Արոք : Ինչո՞ւ համար
Գրիգոր Թ. Մուսաբէկեանցի օրով ուրիշ Կաթողիկոս ալ ընտրեցին :
Ի՞նչ իւստուրիւն ունի Սիսի Կաթողիկոսը : Իսկ Էջմիածնի՞նք :

Հայերը քանի՞ Կաթողիկոսութիւն ունեցան : — 9. Ի՞նչ էր էջմիած-
նի վիճակը՝ 1440էն 1700 : — 10. Ե՞րբ եւ ո՞ր տեղէն Հայեր գաղթե-
ցին Պարսկաստանի Ապահան բաղաբ : 1722ին, Աճղաններու արշա-
ւանքին ատեն, Նախիր Շահ ի՞նչ ըրաւ Հայերուն :

5. ԴԱՍ. — ԹՈՒԻՒԹԻՈՑ ՀԱՅԵՐԸ

11. Կ. Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռի սկիզբը. —
Ո՛րչափ Էջմիածնի Կաթողիկոսական աթոռը կ'իյնար,
այնչափ անդիէն ուրիշ մայրաքաղաքի Պատրիարքական
աթոռ մը թէ՛ ազդեցութեամբ և թէ՛ հոն պատահած
կրօնական դէպքերով նշանաւոր կ'ըլլար : Տեսնենք ե՞րբ
սկսաւ այս Պատրիարքական աթոռը :

Արդէն Հայերը սկսած էին Յունաստան, Փոքր Ա-
սիոյ զանազան կողմերը եւ գլխաւորաբար Կ. Պոլիս
գաղթել : Այս մայրաքաղաքին Հայ գաղթականնե-
րուն թիւը Ժ.Գ. Դարուն շատ աճեցաւ, այնպէս որ ա-
ռանձին Եպիսկոպոս ունէին : 1307 թուականին, Սիսի
ժողովին մէջ Յուսիկ Իսասնյօրա Եպիսկոպոս մը կը յիշ-
ուի : Սուլթան Մէհմէտ Բ. Յաթիւն, 1453ին, Կ. Պոլիսն
առնելէն ետք, որպէսզի Հայերը Յոյներէն վար չմնան,
Պրուսայի Յովակիմ Եպիսկոպոսը Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատ-
րիարք կ'անուանէ, և Փոքր Ասիոյ ու Յունաստանի Հա-
յոց հոգեւոր գլուխ կը կարգէ : Պատրիարքներն Էջմիած-
նի Կաթողիկոսներուն իշխանութեան տակ էին ու կ'ընտ-
րուէին, ինչպէս մինչեւ հիմայ, Կ. Պոլսոյ և գաւառնե-
րու եկեղեցական ու աշխարհական Երեսփոխաններուն
ձեռքով ու կը վաւերացուէին Սուլթաններէն :

12. Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը. — Երուսաղէ-
մի մէջ ալ վաղուց շատ մը ուխտատեղիներ ունեցած
ենք : Հոնտեղի առաջին Եպիսկոպոսն եղած է Յակոբոս
առաքեալը : Իսկ 1311ին, Հայերուն առաջին Պատրիարք

եղաւ Սարգիս Եպիսկոպոսը որ հրովարտակն առած էր Եգիպտոսի Սուլթանէն: Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքները կը կոչուին նաեւ Վանահայր և Պետ Ս. Յակոբեան Միաբանութեան և կը հսկին Տնօրինական Սուրբ Տեղերուն ու Վանքերուն վրայ: Ա.Մէն տարի Զատիկին ա.Մէն երկիրներէ հաղարաւոր Հայեր Երուսաղէմ ուխտի կ'երթան:

11. Ե՞րբ սկսան անիլ Պոլսոյ Հայեր: Ո՞վ եղաւ առաջին Պատրիարք Կ. Պոլսոյ: Պատրիարքի ընտրութիւնը ո՞վ կը կատարէ եւ ի՞նչպէս:
12. Ի՞նչ գիտէք Երուսաղէմի Պատրիարքութեան վրայ:

6. ԳԱՍ. — ԿԱԹՈՒԼԻԿ ՀԱՅԵՐ

13. Հայ Հռոմէականներու սկիզբը. — Այս միջոցին Կ. Պոլիս Հայ-հռոմէական սակաւաթիւ հասարակութիւն մը կազմուած էր որ հետզհետէ կ'աճէր: Եփրեմ՝ 1701ին, Աւետիք՝ 1703ին ու 1705ին, Յովհաննէս Զ. Քիւրճեանցի՝ 1707ին, Սահակ Ապուշեկցի՝ 1712ին, Յովհաննէս Գանձակեցի՝ 1715ին, Յովհաննէս Կոլոս՝ 1720ին, Յակոբ Նայեան՝ 1744ին, Զաքարիա՝ 1780ին, Յովհաննէս Համատանցի՝ 1748ին ու Պօղոս՝ 1823ին, նեղեցին Հայ-հռոմէականները: Բենեդիկտոս Ժ.Գ. Պապն անոնց հոգեւոր կառավարութիւնը Հայ-հռոմէական Եպիսկոպոսի մը յանձնեց 1758ին: Ասիկա Կ. Պոլսոյ Լատին Նուիրակին իրաւասութեան տակն էր: Հայ-հռոմէականներու հոգեւոր պետքերը կը հոգային Պապէն զրկուած քարոզիչներ, մասնաւորապէս Յիսուսեանները որ Կ. Պոլսոյ մէջ ձիւղ մ'ունէին: Յիսուսեաններու կեդրոնն էր Ղալաթիոյ այն եկեղեցին որ մինչեւ հիմա իրենց անունը կը կրէ:

14. «Հրաւեր սիրոյ». — 1781ին, Հայ-հռոմէականները քիչ մը հանգիստ գտած էին: Երկու հատուածէն ոմանց մէջ միանալու բաղձանքն արծարծուեցաւ՝ նկատի առ-

նելով կրօնական բաժանման հետեւանքով ազգին եղած վնասները: Գանի մը տարի նախնական բանակցութիւններէ ետք, վերջապէս 1820ին Կ. Պոլսոյ մէջ ժողով գումարուեցաւ որուն ներկայ էին էջմիածնի Կաթողիկոսին Նուիրակ-գործակալը, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն անձամբ, Կ. Պոլսոյ Պօղոս Պատրիարքը, Երուսաղէմի Պատրիարքին փոխանորդը, շատ մը Արքեպիսկոպոսներ, Եպիսկոպոսներ, Հայ և Հռոմէական Վարդապետներ և երեւելիներ: Այս առթիւ հրատարակուեցաւ «Հրաւեր սիրոյ» տետրակը: Թէեւ ժողովքին բաղձանքը բարի ու գովելի, բայց յաջողութիւն մը չունեցաւ:

15. Հայ-հռոմէականներու Պատրիարքութեան սկիզբը. — Հայ-հռոմէականները, 1850ին, Կ. Պոլսոյ մէջ Եպիսկոպոսական աթոռ մը ունեցան որ հետզհետէ իր իշխանութիւնը տարածեց միւս բոլոր Հայ-հռոմէական Եպիսկոպոսներուն վրայ: 1866 Սեպտեմբեր 14ին Կիլիկիոյ Հայ-հռոմէական Եպիսկոպոսները, Պապին Նուիրակ Յովսէփ Վալէրկայի գահերէցութեամբ, Զրմմառ (Լիբանան) ժողովուեցան ու ըստ Արեւելեան կանոններու, Կ. Պոլսոյ Նախագահ Անտոն Հասուն Գերապայծառն իրենց Պատրիարք ընտրեցին «Կիլիկիոյ Պատրիարք» տիտղոսով:

Այս թուականէն ի վեր Հայ-հռոմէականները Պատրիարք ունին՝ որուն աթոռը Կ. Պոլիս փոխադրուեցաւ 1867 Յուլիս 10ին:

13. Պոլսոյ Հայերու մէջ ե՞րբ սկսաւ Կաթողիկոսութիւնը: Ո՞ր Պատրիարքներ անոնց դէմ հալածանք բրին: Պենեդիկտոս Ժ.Գ. Պապ ի՞նչ բռտ Հայ հռոմէականներուն: Ո՞վ կը հոգար ասոնց հոգեւոր պէտքերը: (Ի՞նչ բնի է հոգեւոր պէտք): — **14.** Ի՞նչ է Հրաւեր սիրոյ բուսածը եւ ի՞նչ առիթով հրատարակուեցաւ: — **15.** Հայ-հռոմէականներ ե՞րբ Պատրիարք ունեցան: Ո՞վ եղաւ առաջին Պատրիարք եւ ո՞ր ընտրուեցաւ: Ո՞ր է Զրմմառ: Ե՞րբ Պոլիս փոխադրուեցաւ Հայ-հռոմէականներուն Պատրիարքութիւնը:

7. ԴԱՍ. — ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

16. Մխիթար Աբբայե Մխիթարեանցներ. — 1676 Փետրուար 7ին Սեբաստիոյ մէջ ծնաւ Մխիթար: Պատկուցեցնէն կղերական ըլլալու անգուսպ բաղձանք մ'ուսնէր: Հազիւ 15 տարեկան, նոյն քաղքին՝ մինչեւ հիմա մեծ ուխտատեղի՝ Ս. Նշան վանքը մտաւ ուր աւագանի (Մանուկ) անունը փոխելով՝ Մխիթար կոչուեցաւ: Նոյն վանքը քանի մը տարի մնալէ ետք, ուրիշ զանազան վանքեր պտտեցաւ: Եւրոպացի քարոզիչներու հետ տեսակցելով՝ Արեւմուտք երթալ մտածեց: Անցաւ Հալէպ ու անկէ Արեւմուտք: Սակայն զանազան արգելքներ պատահելով՝ Սեբաստիա վերադարձաւ և 1696ին Վարդապետ ձեռնադրուեցաւ: Անկէ ետք, միտքը դբաւ տարածել Հայոց մէջ ուսմունքն ու ընթերցանութիւնը: Ասոր մէջ յաջողելու համար՝ ձեռնարկեց հաստատել Միաբանութիւն մը, և այս նպատակով, 1700ին, Կ. Պոլիս եկաւ: Հոս իր քարոզութեամբ քանի մը ընկեր շահեցաւ որոնց հետ առաջին անգամ իր Միաբանութեան հիմնը դբաւ (1701 Սեպտեմբեր 8), նուիրելով զանիկայ Ս. Աստուածածնի առանձին պաշտպանութեան: Հռոմէականութեան յարելուն համար, Աւետիք Պատրիարքի յարուցած հալածանքի ատեն, 1702ին, Մխիթար իր ընկերներով ստիպուեցաւ Կ. Պոլսէն փախչիլ:

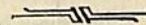
Երկար ու վտանգաւոր ճամբորդութենէ մը ետք, 1703ին Մոսկա կղզին հասաւ ու Մեռոն քաղաքը բնակեցաւ: Մխիթար 1712ին, Ս. Բենեդիկտոսի կանոններով Միաբանութիւն մը կազմեց: 1717ին Վենետիկ անցաւ ու ընակութեան տեղ խնդրեց: Վենետիկի նոյն ատենուան Հասարակապետութեան օրէնքը քաղաքին մէջ նոր վանք շինել արգելած ըլլալով՝ Երեւոյտը քաղաքէն

դուրս Ս. Ղազարու կղզին բնակութեան համար Մխիթարին տուաւ: Այս կղզին վրայ Մխիթար երրորդ անգամ հաստատեց իր Միաբանութիւնը, 1717 Սեպտ. 8: Այնուհետեւ անլրդով խաղաղութեամբ շարունակեց այս միաբանութիւնը որուն Հիմնադիր-Աբբահայրն եղաւ Մխիթար: Այս բազմարդիւն Վարդապետը, որ Հայոց այս վերջին անգամ լուսաւորութեան պատճառ եղած է, իր կեանքը կնքեց 1749 Ապրիլ 27, իր Աբբայութեան 47րդ տարին, 74 տարեկան հասակին մէջ: Մխիթար Աբբահօր յաջորդեց Վենետիկի մէջ Ստեփաննոս Մելքոնեան:

17. Վիեննայի Մխիթարեանցներ. — Ստեփաննոս Մելքոնեան Աբբային ատեն, վանքին կառավարութեան մասին միաբաններուն մէջ գծտութիւն մը ծագելով՝ անոնց մէկ մասը Ս. Ղազարու Միաբանութենէն բաժնուեցաւ և Թրիէսթի մէջ, Մարիամ Թերեզա կարոհին պաշտպանութեամբ, Մխիթարեան Միաբաններու նոր վանատուն մը հաստատեց:

Բայց 1807ին, երբ Ֆրանսացիները Թրիէսթ արշաւեցին, Վանքին ստացուածքները կողոպտուեցան, որով Մխիթարեանները ստիպուեցան Վիեննա երթալ. Ֆրանսուա Ա. կայսրը մարդասիրութիւն ցոյց տուաւ, որով հոն հաստատուեցան:

16. Ո՛ր ծնա Մխիթար Աբբայ եւ ե՛րբ: Ի՞նչ գիտէ իր կենսագրութեան եւ գործունէութեան վրայ: Ե՛րբ Կաթոլիկ եղաւ եւ ինչո՞ւ: Մեռն փառքէն ո՛ր անցաւ: Վերջապէս ո՛ր հաստատուեցաւ Մխիթարեաց վանքը: — **17.** Ե՛րբ հաստատուեցաւ Վիեննայի Մխիթարեան վանքը, եւ ինչո՞ւ:

1. ԴԱՍ. — ԱՓՐԻԿԷ

1. Ափրիկէ Եւրոպայի հարաւակողմն է, սահմաններն են՝ Հիւսիսէն Միջերկրական: Արեւելքէն՝ Կարմիր ծով ու Հնդկիկ Ովկիանոս: Արեւմուտքէն՝ Խաղաղական Ովկիանոս:

2. Ծովեզերքը շատ խորտուբորտ է: Արեւմուտքի՝ կողմն է՝ Կուխինէի ծոցը և Կանաչ հրուանդանը: Արեւելք՝ Կուարսաֆուրի հրուանդը: Հարաւակողմն է՝ Բարեյոյսի գրոխը: Գլխաւոր կղզիներն են՝ Սալանդեանի մէջ՝ Մասկրա կղզին, Գանարեան և Ս. Հեղինէ կղզիներ: Հրնդկական Ովկիանին մէջ՝ Մասսալսալար, Ռեխնիոն և Մորիս կղզիները:

3. Լեռ ու հովիտ. — Լեռնաշղթաներն են՝ Հիւսիսի կողմը՝ Ադրաս, Արեւելքի կողմը՝ Եթովպիական և Քիլիմանճարո (6000 մեղր), Հարաւակողմն է՝ Հարաւային լեռնադաշտը:

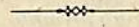
4. Դեռ ու լիւ. — Նեղոս, Բոնիօ և Չանկեզ կը բղխին Մեծ լիւնեռու երկրէն: Աս լիւներն են՝ Վիքորիս, Թանկանեիֆա և Նիասս: Նիկեր ու Սենեկալ գետերը Արեւմուտքի կողմէն կը հոսին: Կայ նաեւ Չար լիւնը՝ Սուտանի մէջ:

5. Կլիմա. — Ափրիկէի կեդրոնը խոնաւ ու տաք է: Երկու կողմերը կան ուրիշ երկու գօտիներ՝ նոյնպէս տաք, բայց չոր: Աս գօտիներն անապատներ են, որոնց մեծագոյնն է Սահարա: Հիւսիսի ու Հարաւի կողմերը կան երկու լեռնոտ ու բարեխառն գօտիներ:

6. Արագրուբիւն. — Ափրիկէ ունի հարուստ չանգեր՝ երկաթի, հանքածուխի, ոսկիի ու ազամանդի:

Կեդրոնը կը գտնուին ընդարձակ՝ կոյս անտառներ, ուր կան փիղեր, ռնդեղջիւրներ, ծովաձիեր, անալուխներ (ընձուղտ), նաեւ առիւծ, շնագայլ, բորեան, եւն:

- 1. Եւրոպայի ո՞ր կողմն է Ափրիկէ: Որո՞նք են սահմանները:
- 2. Ծովեզերքի ի՞նչպէս է: Ո՞ր կղզիներն ու հրուանդաններ կան Ափրիկէի շուրջը: — 3. Որո՞նք են լեռներն ու հովիտները: — 4. Որո՞նք են գլխաւոր գետերն ու լիւները: — 5. Ի՞նչպէս է կլիման:
- 6. Որո՞նք են արագրուբիւնները:

2. ԴԱՍ. — ԱՓՐԻԿԷ (Շար.)

3. Բնակիչներ. — Հիւսիսի և Հիւսիս-արեւելքի բնակիչները Սպիտակ կամ Սեւական ցեղիկն են՝ մեծ մասով Արաբացի ու Պերպեր: Մնացած մասերու բնակիչները սեւաւորք (խափշիկ) են: Կան նաեւ Եւրոպացիներ:

8. Անկախ երկրներ. — Ափրիկէի մէջ միայն երկու անկախ Պետութիւն կայ. 1. Մառոքի կայսրութիւնը, Հիւսիս-արեւմուտքի կողմը, մայրաքաղաք՝ Ֆես: 2. Եթովպիոյ կայսրութիւնը, Կարմիր ծովին Հարաւակողմը, մայրաքաղաք՝ Ասիս Ապսպս:

9. Եւրոպական ստացումներ. — Ափրիկէի մեծ մասը Եւրոպական Պետութիւններու իշխանութեան տակ է: 1890ին Եւրոպական Պետութիւնները դաշնագիր մը ստորագրեցին որով Ափրիկէի ներքաւաքային մասերը իրենց մէջ կը բաժնէին և սահմաններ կը գծէին իրենց տիրելիք երկիրներուն՝ հոն գաղթականութիւն հաստատելու համար:

10. Ծրանտական բաժինն է՝ Ալճերիս, Թունուզ, Սենեկալ, Մասսալսալար և Ռեխնիոն կղզիները:

11. Անգղիական բաժինն է՝ Եթովպիայի Հարաւակողմը՝ Անգղիական Արեւելեան Ափրիկէ կամ Եգիպտական Սուսան (Նուպիս, Տարֆուր, Գորոֆան, Պահր-էլ-Կա-

զէլ, եւայլն) և Հարաւային ծայրը Բարբի գաղթականութիւնը, Թրապիսայ և Օրանձ:

12. Գերմանական բաժինն է՝ Արեւելեան Ափրիկէ և Հարաւարեւմտեան Ափրիկէ:

13. Քարակալի բաժինն է՝ Արեւելեան Ափրիկէի Պետքիւնը՝ (մայրաքաղաք Մոզամպիկ), նաեւ արեւմտեան կողմը՝ Անկոլա, և Կանայ հրոսանդան ու Մասեր կղզիները:

14. Պելճիական բաժինն է՝ Բոնկոյի անկախ Պետքիւնը՝ Հարաւային լեռնաղաշտին կեդրոնը:

15. Թուրքիոյ ստացուածքն է՝ Թարապոլոս, Միջերկրականի վրայ: Եգիպտոս, մայրաքաղաք Գահիրէ (580,000 բնակիչ), Նեղոսի աջ կողմը: Օսմանեան գերիշխանութեան տակ և հարկատու է: Կը կառավարուի փոխարքայով մը (Սոլիմ):

- 7. Ի՞նչ ցեղէ են Ափրիկէի բնակիչները: — 8. Որո՞նք են անկախ երկիրները: — 9. Որո՞նք են Եւրոպական ստացուածքները: — 10. Ո՞ր մասերն Փրանսական ստացուածքներ են: — 11. Անգղիայի՞նք: — 12. Գերմանիայի՞նք: — 13. Փոքրկալի՞նք: 14. Պելճիականի՞նք: — 15. Թուրքիայի՞նք:

3. ԳԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

- 1. Որո՞նք են Ասիայի մեծ լեռնաղաշտերն ու լեռնաշղթաները: — 2. Ի՞նչ է Հնդկաստանը, Եւրոպական իր Պետութեան կը պատկանի, — 3 Ասիայի մէջ իր երկրորդներն ունի Փրանսան: — 4. Որո՞նք են Ռուսիայի գլխաւոր դեպքերը:

- 1. Որո՞նք են Ափրիկէի մեծ լեռնաղաշտաները: — 2. Ափրիկէի երեք մեծ լիճերը: — Է՞ն մեծ գետերը: — 4. Ափրիկէի մէջ Փրանսայի գաղթականութիւնները որո՞նք են: — 5. Անգղիական գաղթականութիւնները: — 6. Գերմանական գաղթականութիւնները: — 7. Ափրիկէի մէջ Փորթուկալի ստացուածքները որո՞նք են եւ իր կողմն են: — 8. Ի՞նչ գիտէք Եգիպտոսի վրայ:

1. ԱՄԻԱՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՊԵՏԵՐՆ ԵՆ

- 1. Միցիւ-իթօ. կայսր (Միխսո) ձորնի: — 2. Նորոսոմ. Թագաւոր Գամպօնի: — 3. Նուլարոնկ-Քորն. Թագաւոր Սիամի: — 4. Եուֆիէնկ. Թագաւոր Գորէայի: — 5. Մուգաֆէր-Լյաոյին, Եան Պարսկաստանի: — 6. Ֆէյսալ-լա Թուրքի, Սուլթան Մուսթաֆի: — 7. Թանն-Թուրքի, Թագաւոր Աննամի: — 8. Հապիպուլլան Խան, Էլիւր Աֆղանիստանի: — 9. Սէյու-Ապուլ Ահաա, Էլիւր Պոխարայի: — 10. Գուան Սիւյ, Պոկսիական կայսր Չինաստանի. (Կ'ըտուի նաեւ Չայ-Թիէն, Արեւու կամ Երկնի գաւազն): — 11. Միւր Խոտարագ, Խան Պէլուսիստանի:

2. ԱՓՐԻԿԷԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՊԵՏԵՐՆ ԵՆ

- 1. Մէնէլիք, կայսր (Նեկիւս) Հապէշիստանի եւ Եթովպիայի: — 8. Սէյուի Ալի, Պէյ Թուեւղի, — 3. Ապպաս Հիլմի, Փոխարքայ (Խսիվ) Եգիպտոսի:

3. ԱՄԻԱՅԻ ՅԱՏՈՒԿ ԻՇԽԱՆԱԿԱՆ ՏԻՏԼՈՍՆԵՐ

Սուլթան. Խան, Եան, Էլիւր կամ Ասիւրպէս, Խալիֆա, Մահաւաճա, Նալպայ, Պէյ, եւայլն:

4. ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՏԻՏԼՈՍՆԵՐ

Նահապէս, Պայ, Կարաղիկոս, Պատրիարք, Ազգապէս, Եէյի, Պոնգ (Չիւի մէջ), Լանա (Թիպէթի մէջ):

5. ԿԱՐՁԱԿԱՆ ՏԻՏԼՈՍՆԵՐ

Նախագահ, Դեսպան, Հիւպատոս, Կոնսակայ, Կոնսակարիչ, Նախարար, Վերահսուչ, Մանսարիկ (Չիւի մէջ):

6. ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՏԻՏԼՈՍՆԵՐ

Սպարապէս, Հրահանսար, Զօրապէս, Մարաշախ, եւայլն:

7. ԵԻՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԻՏԼՈՍՆԵՐ

Ասպէս, Մարիֆ, Կոնս, Արհիդուխ, Դուխ, Իշխան, Լորս, Պարոն, Սըր:

4. ԳԱՍ. — ԱՄԵՐԻԿԱ, ԲՆԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

16. Ամերիկան երկու մեծ դամաք է, Հիւսիսային Ամերիկա և Հարաւային Ամերիկա, որոնք Բանտուայի պարսկոցով միացած են:

17. Սահմաններ. — Ամերիկայի սահմաններն են Հիւսիսէն՝ Արշային կամ Մաուրդեայ Ովկիանոս, Արեւելքէն՝ Ասլանդեան, Արեւմուտքէն՝ Խաղաղական Ովկիանոս, Հարաւէն՝ Ասլանդեան ու Խաղաղական միացած:

18. Ծով, ծովեզր. — Հիւսիսէն՝ Հիւստոնի ծոցը, Հարաւէն՝ Մեքսիկայի և Բալիֆորնիայի ծոցերը:

Աղսախոյի, Բաշիճորնիայի, Լասպրասորի, Ճորտիսայի և Եոսաբանի թերակղզիները:

Պաժփնի ծովը, Տալիսի և Պեհրիկայի նեղուցները Հիւսիսի կողմն են: Սեն-Տոֆ հրուանրանը Արեւելք, և Հորն հրուանրանը Հարաւակողմն են:

19. Կղզիներ. — Ամերիկայի կղզիներն են. Ալեոքեան և Վանիււլեր, Թեռնեոյլ, Մեծ ու Պզիկ Անրիլեաններ, Մալուին և Թեռ սը Ֆեո (Կրակէ երկիր):

20. Լեռներ. — Հիւսիսէն Հարաւ կ'երկննայ մեծ լեռնաշղթայ մը որ կը բաժնուի երկու մասի՝ Ապալաւս լեռներ և Անիսեան լեռներ:

21. Գետ եւ լիճ. — Հիւսիսային Ամերիկայի մեծ գետերն են՝ Միսսիսիբի, որ կը թափի Մէքսիկայի ծոցը, Սեն-Լորան որուն մէջ կը վազեն հինգ լիճերու ջուրերը՝ Միսսիսիբի, Միչիկան, Հուրոն, Էրիե, Օնթարիօ: Աս վերջին երկու լիճերու մէջտեղն է անուանի Նիսիպուսայի ջրվեժը: Իսկ Հարաւային Ամերիկայի մեծ գետերն են՝ Բարանա և Անագոն որ աշխարհի է՛ն մեծ գետն է:

22. Կլիմա. — Հիւսիսային Ամերիկայի ընդարձակ դաշտերը շատ ցուրտ են. Կեդրոնական Ամերիկան և Անթիլեան կղզիները՝ տաք, խոնաւ ու վատառողջ. իսկ Հարաւային Ամերիկան՝ շատ տաք ու խոնաւ, բայց կան նաեւ բարեխառն ու նոյն իսկ ցուրտ մասեր:

23. Բերք. — Ամերիկան կ'արտադրէ շատ տեսակ բերքեր. արմախք, թանկագին քարեր ու մետաղներ, բամպակ, խաճկէ, քաքաօ, զինքինա, քարիւղ, ընտիր փայտ և տեսակ տեսակ կենդանիներ:

16. Ամերիկոն բանի՞ մաս է: — **17.** Որո՞նք են սահմանները: — **18.** Որո՞նք են ծովերը եւ ծովագերը: — **19.** Կղզիներ՞ը: — **20.** Հիւսիսէն Հարաւ ո՞ր լեռնաշղթան կայ եւ բանի՞ մաս կը բաժնուի: — **21.** Որո՞նք են Ամերիկայի մեծ գետերն ու լիճերը: — **22.** Ի՞նչպէս է Ամերիկայի կլիման: Հիւսիսային, Հարաւային եւ Կեդրոնական մասերուն մէջ: — **23.** Ի՞նչ բերքեր կան:

5. ԴՍՍ — ԱՄԵՐԻԿԱ, ԲՆԱԿԻՉ ԵՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

24. Բնակիչ. — Ամերիկա անձանօթ երկիր մէր. 1492 ին Քրիստափոր Գոլոմպոս ձենովացի նաւագետը գտաւ զայն: Հին բնակիչներն են՝ Կարնաւորներ ու բննցմէ դեռ մաս մը ժողովուրդ կայ: Ամերիկայի արգի բնակիչներն են՝ Եւրոպացիներ, ինչպէս և Ափրիկէէն գաղթած սեւամորթներ:

25. Բաղաւական բաժանում. — Ամերիկա 16 երկիրներէ կը բաղկանայ՝ թէ՛ բնիկ և թէ՛ Եւրոպական իշխանութեա՛ր: Ասոնք են.

1. Գանեսա կամ Նոր Բրիտանիա որ առաջ Ճրանսայի կը պատկանէր, հիմա Անգլիական երկիր է:

2. Միացեալ Նահանգներ, թուով 40 է աւելի, մեծ Հանրապետութիւն մը կը կազմեն. ունին զատ զատ վարչութիւն, բայց դաշնակից են իրարու: Մայրաքաղաքն է Ուաշինկթըն: Գլխաւոր քաղաք՝ Նիւ-Եօրթ, Ֆիլադելֆիա, Չիքագօ, Պոսթոն, Պարիսը, Սեն-Լուի, Նոր-Օռլեան, Սան-Ճրանցիսօ, եւայլն: Նախագահը կ'ընտրուի ուղղակի ժողովուրդէն և կը պաշտօնավարէ 4 տարի: Արդի Նախագահն է Բուզվերդ: 65 միլիոն բնակիչ:

3. Մեքսիկա ունի 27 դաշնակից նահանգներ, Միացեալ Նահանգներու Հարաւակողմը: Մայրաքաղաքն է Մեքսիօ:

4. Կեդրոն սկսն Ամերիկա որ հինգ անկախ երկիր է. Կուարեմալա, Հոնսուրա, Սալվադոր, Նիխարաքալա և Գոսթա-Ռիկա:

5. Անրիլեան կղզիներ՝ որոնք Եւրոպական Պետութեանց կը վերաբերին:

6. Գոլոմպիա: 7. Եգուաքեօն: 8. Բերու: 9. Չիլի
10. Փարակոնիա: 11. Արժանդին: 12. Ուրուկուեյ, 13.

Պրագլիլիա: 14. Վեկեզիւէլա: 15. Կեդրոնական Պետութիւններ (Պոլիվիա եւ Բարակուէյ): 16. Կիւլեանա, որ Պրագլիլիայի Հիւսիսակողմն է և կը պատկանի Գաղղիայի, Անգղիայի և Հոլանտայի:

24. Ո՞վ գտաւ Ամերիկան եւ ե՞րբ: Ի՞նչպէս էին նախկին բնակիչները: Ուրիշ՞ գաղթած են նոր բնակիչները: — 25. Քաղաքական մեծ բաժանումներ որո՞նք են: Ի՞նչ գիտէք Քանասայի վրայ: Միացեալ Նահանգներ Բանի՞ն են եւ գլխաւոր քաղաքներ որո՞նք են: Մեքսիկան ո՞ր կողմը կ'իյնայ եւ ո՞րն է մայրաքաղաքը: Կեդրոնական Ամերիկայի ճիւղ տնկայի երկիրներ որո՞նք են: Անքիլեան կղզիներ որո՞նք կը պատկանին: Կիւլեանա որո՞նք ստացուածքն է:

6. ԴԱՍ. — ՈՎԿԵԱՆԻԱ

26. Ովկիանիա, երկրագունտի հինգ մասերէն մէկն է, կը բաղկանայ կղզիներէ. գլխաւորն է Աւստրալիա:

27. Բաժանումներ. — Ովկիանիայի կղզիները կը բաժնուին չորս խումբի. Մալեզիա, Մեյնլենդիա, Բոլիւնէզիա և Աւստրալիա:

Ա. Մալեզիա կը պարունակէ 1. Սոլիսի Արշիպելագոսը, (որուն գլխաւոր կղզիներն են Սումատրա, Ճաւա, Պակեա և Թիւսոր), 2. Պորնեո կղզիներ, 3. Փիլիպպիններ կղզիներ, 4. Չեյնայեան կղզիներ, 5. Մոլուքեան կղզիներ:

Բ. Մեյնլենդիա որ կը պարունակէ Նոր-Կուլինեա և Նոր-Չեյնայեան:

Գ. Բոլիւնէզիա կը բաղկանայ շատ մը մանր կղզիներէ:

Դ. Աւստրալիա կա՛մ Աւստրալեան դաւնակցութիւն: 1. կը պատկանի Անգղիային, և կը բաժնուի 6 նահանգներու կամ գաղթականութիւններու: Տարածութիւնը Եւրոպայի երկու երրորդին չափ է: Բնակիչ՝ 4 միլիոն: Գլխաւոր քաղաքներն են՝ Մելբուրն, Սիդնի, Աքելայիս:

2. Աւստրալիա շատ գետեր չունի, գլխաւորն է Միլրիք գետը: Արեւելեան ու Հարաւ-Արեւելեան կողմերը կան լեռներ որոնք Ովկիանոսին խոնարհութիւնը կը կտրեն: Կղզիին կեդրոնը անբեր դաշտ մ'է:

3. Աւստրալիայի մասը կը կազմեն Թարանսիա և Նոր-Չեյնայեան:

4. Պաճարարութիւնը Աւստրալիայի է՛ն գլխաւոր ու բարգաւաճ ճարտարարութեան է: Աւստրալիայէն Եւրոպա կը զրկուին Մեքսիկոս կոչուած ոչխարին փափուկ բուրդը, կաշի, մորթ, պահճու միս և ցորեն: Անգղիացի գաղթականները կը մշակեն արձաթ, ծխախոտ, բամպակ և որթատունկ:

Արեւելեան կողմի լեռները կը պարունակեն հանքածուխի, պղինձի, ոսկիի և արծաթի հարուստ հանքեր:

Աւստրալիայի յատուկ կենդանիներն են՝ ազեղազ, սեւ կարապ, հնդիկ ջայլեամ, ցեղեղ կոչուած կենդանին, քնարահաւ, եւայլն:

Սակաւաթիւ բնիկները կը պատկանին սեւ ցեղին, և թշուառ կեանք կը վարեն:

26. Ովկիանիա ինչերէ՞ կը բաղկանայ: — 27. Քանի՞ խումբ կղզիներու կը բաժնուի: — Ա Մալեզիայի գլխաւոր կղզիներ որո՞նք են: Բ. Մեյնլենդիա ո՞ր կղզիներ կը բաղկանայ: Գ. Իսկ Բոլիւնէզիա՞: Դ. 1. Աւստրալեան դաւնակցութիւնը ո՞ր Պետութեան ստացուածքն է: Քանի՞ գաղութ ունի: Տարածութիւնը ո՞րչափ է: Բնակիչը՞: Գլխաւոր քաղաքներ որո՞նք են: 2. Աւստրալիայի բնական նկարագիրը ի՞նչ է: 3. Ո՞ր կղզիներ Աւստրալիայի մաս կը կազմեն: 4. Ո՞րն է գլխաւոր հարստարուեստը: Ի՞նչ բերք կ'երբայ Աւստրալիայէն եւրոպոս: Գաղթականներն ի՞նչ կը մշակեն: Ի՞նչ հանքեր ունի: Ի՞նչ կենդանիներ Աւստրալիայի յատուկ են: Ի՞նչպէս են բնիկները:

7. ԴԱՍ. — ՀՐԱՆԱԿՆԵՐ

1. Քարտէսի վրայ գրեցէք երկու Ամերիկաներուն զխաւոր գետերն եւ ծովերը: — 2. Քարտէսի վրայ նշանակեցէք ծոցերը, նեղուցները, թերակղզիները երկու Ամերիկայի ծովեզերքներուն: — 3. Պարզ կերպով գծեցէք Հիւսիս-Ամերիկայի ձեւը եւ նշանակեցէք զխաւոր քաղաքական բաժանումներն ու քաղաքները: — 4. Յոյց տուէք Անժիլիան կղզիները: — 5. Բանամայի պարանոցը ցոյց տուէք: — 6. Գծեցէք Հարավային Ամերիկան, Ամազոն ու Բարանա գետերուն ընթացքը ցոյց տուէք: — 7. Երկու Ամերիկաներուն զխաւոր լեռնաշղթաները ինչ ուղղութիւն ունին: — 8. Քարտէսի վրայ ցոյց տուէք Եւրոպական Պետութեանց ստացումքները: — 9. Ի՞նչ բերքեր կուտայ Ամերիկան: — 10. Սա քաղաքները որ երկրի մէջ են՝ Սան-Ֆրանչիսքո, Օղդավա, Մէքսիքո, Պալմիրա, Բէպէք, Չիքագո, Նիւ-Եօրք, Սանդիակո, Պուէնոս-Այրէս, Մօնթէվիտէօ, Ռիօ-տէ-Եանէյրօ:

1. Ըսէք՝ ո՞ր է Ովկիանիան եւ որո՞նք են Մալէզիայի մեծ կղզիները: Ովկիանիայի մէջ որո՞նք են Անգլիական ստացումքները: — 2. Պատմեցէք ինչ որ պատէք Աւստրալիայի վրայ: — 3. Ովկիանիայի մէջ որո՞նք են Հորանական ստացումքները եւ որո՞նք է մայրաքաղաքը: — 4. Քարտէսի վրայ նշանակեցէք Ովկիանիայի մեծ բաժանումները: — 5. Շողենու մը Հավրէն ճեմբայ կ'ելլէ՝ Ամերիկայի երկու մեծ նաւահանդիստներն երթալու համար: Նախ կը հանդիպի Պուրոն եւ ապա կ'երթայ Պուէնոս-Այրէս: Ըսէք՝ որ նաւահանգիստները պիտի հանդիպի իր ընթացքին մէջ, եւ աս նաւահանգիստները որ երկիրներու կը պատկանին: — 6. Շողենու մը Մարսիլիայէն կը մեկնի Ովկիանիայի Նոււէա քաղաքն երթալու համար: Ըսէք՝ որ ծովերէն պիտի անցնի, եւ որ նաւահանգիստներ պիտի հանդիպի ի հարկին պաշար եւ անձևա առնելու համար:

8. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ Թ. ԵՒ Ժ. ԱՄՍՆԵՐՈՒՆ

ԱՍԻԱ ԵՒ ԱՓՐԻԿԷ

Ասիա (բնական մաս). — Ծովեզերքին վրայ կը գտնուին Հնդկասիան ու Հնդկաստանի, Արաբիայի, Փոքր Ասիայի թերակղզիներն ու Ճարճի, Զորմուզայի, Սէլանի կղզիները:

Գլխաւոր լեռներն են՝ Հիմալայա, Բուէն Լիւն, Թիան-Չան, որ Բամբիրի, Թիպէթի եւ Մոնղոլիայի լեռնաղաշտերը կը շրջապատեն:

Գլխաւոր գետերն են՝ Ամուր, Դեղին գետ Կապոյտ գետ, Պրահմա-բուրա, Գանգէս, Ինդոս:

Կլիման շատ ցուրտ է ձմեռը, իսկ ամառը՝ տաք: Հարավարեւմտ միտ տաք է:

Ասիա (բաղաձայն մաս). — Ասիայի ժողովուրդները զեղին ցեղէն են՝ Արեւելեան կողմը, եւ սպիտակ ցեղէն են Արեւմտեան կողմը:

Գլխաւոր Պետութիւններն են՝ Միպերիա եւ Արեւմտեան Թուրքաստան (որոնք Ռուսիոյ կը պատկանին), Ասիական Թուրքիա, Պարսկաստան (մայրաքաղաք՝ Թէհրան), Աֆղանիստան, Պէլուճիստան, Հնդկաստան (մայրաքաղաք՝ Կալկաթա), Պրահմիա, Գոչէնի, Թոնքին, Աննու, Գամպոն, Չինաստան (մայրաքաղաք Բեքին), Ճաբոն (մայրաքաղաք Թօքիօ):

Ափրիկէ (Բնական մաս). — Ծովեզերքին վրայ են Կուարտաֆուրի, Բարբոյսի եւ Կանաչ հրուանդաններն ու Մատակաքար կղզին:

Գլխաւոր լեռներն են՝ ԱՊլա եւ Եմովպիական լեռները: Գլխաւոր գետերն են՝ Նեղոս, Բունջ, Զանպէզ, Նիկէյ: Կլիման՝ շատ տաք ու խոնավ է՝ կեղրոնական մասերը: Նոյնպէս տաք քայց չոր է ծովեզերքները: Բարեխառն Հիւսիսի ու Հարաւի կողմերը:

Ափրիկէ (Բաղաձ. մաս). — Հիւսիսային եւ Արեւելեան Հիւսիսային բնակիչները սպիտակ ցեղէն են, միւսները խափշիկ են:

Անկախ պետութիւններն են Մարոք եւ Եմովպիա կամ Հապէշիստան: Եւրոպական ստացումքներն են Ալճէրիա, Թունուզ, Սենեկար, Բօնկօ՝ (Յրանսայի կը վերաբերին), Մատակաքար, Ռէիւնիոն. Անգլիական Արեւելեան Ափրիկէ, Քարի գողովականութիւնը՝ Անգլիային են: Գերմանական Արեւելեան Ափրիկէ՝ Գերմանիայի ստացումքն է: Մոգամպիք՝ Փորթուգալի կը վերաբերի: Բունկօ՝ Պէլճիբայի: Թարապուլուս եւ Եզիպտոս՝ (մայրաքաղաք Գահիրէ) Թուրքիոյ մասն են:

ՀՐԱՆԱԿՆԵՐ

Ա.

1. Ի՞նչ օրինակներով կը նաք ապացուցանել թէ երկիրը կլոր է: — 2. Մեզի երեւցող մոլորակներուն ամէնէն մեծը որն է: — 3. Երկիրը բանի շարժումներն ունի: Օրինակներով բացատրեցէք: — 4. Ի՞նչ ըսել է Հասարակած: — 5. Ի՞նչ ըսել է Լայնութեան զիծ: Երկայնութեան զիծ: — 6. Ի՞նչ է Միջօրէականը: — 7. Երկրի մը ուրիշ երկրէ ունեցած հեռաւորութիւնը ինչպէս կ'որոշուի:

Բ.

1. Որո՞նք են Պոլսոյ պատմական շէնքերը: — 2. Նոր շէնքերուն մէջ նշանաւորները: — 3. Մեծ մզկիթները: — 4. Քանի Մեծ Սաղերու բաժնուած է Պոլիս: — 5. Որո՞նք են արուարձանները: — 6. Այսմէֆանօյէն կ'ուզենք երթալ Քիաղաղահանէ: Ինչ ճամբով պիտի երթանք, որ տեղերէ պիտի անցնինք եւ երթուղարձի համար որչափ ծախք պիտի ընենք: — 7. Պոլսոյ որ Սաղերուն մէջ կը բնակին Հայեր: — 8. Մասնաւորապէս որ Սաղերու մէջ օտարականներ կը բնակին: — 9. Օտար Պետու-

Սիւններէն որոնք զնսպաններ ունին Պոլսոյ մէջ: — 10. Որոնք են Պոլսոյ մեծագոյն պողոտաները: — 11. Ո՞ր տեղերէ մրավմայ կ'անցնի: — 12. Որոնք են առեւտրական կեդրոնները: — 13. Մեծ շուկան որ կողմ է, ինչ բաժանումներ ունի՝ արհեստներու եւ առուտորի տեսակէտով: -- 14. Մըսըը չարքի մէջ ինչ կը վաճառուի: — 15. Պոլսոյ որ կողմերը մեծ զրամատուներ կան:

Գ.

1. Ի՞նչ ըսել է աշխարհագրական եզր: — 2. Որոնք են աշխարհագրական եզրերը: — 3. Ասիական Թուրքիան քանի վիլայէթի բաժնուած է: — 4. Եւրոպական մասը: — 5. Ո՞ր վիլայէթներու մէջ են հետեւեալ քաղաքները. Թէքիրտաղ, Տրամա, Իւսկիւլպ, Մանասձըր, Շրոտրա, Բրէվէզա, Սամսոն, Պոլս, Պիլէճիկ, Տէնիզլի, Նիյոնէ, Խօզան, Ուրֆա, Շամ-Թարապուլուս, Համա, Ճիտտէ, Նէճէտ, Քէրպէլա, Սիւլէյմանիյէ, Հէքքետարի, Երզնկայ, Սղերզ, Մալաթիա, Մարտին, Ամասիա, Կեսարիա, Միտիլի, Չանազ-Գալէ, Երուսաղէմ, Տէլր:

Գ.

1. Չոր զոնուած քաղաքէն Պոլիս երժայու համար ինչ ճամբու հետեւելու է, եւ ինչ կերպով ճամբորդելու է: — 2. Որոնք են ձեր զաւառին ընական բերքերը, արհեստները, պատմական շէքերը: — 2. Ի՞նչ նիւթեր կը ներածուին: — 4. Տաճկաստանի որ քաղաքները ուխտատեղի են իսլամներու եւ քրիստոնէաներու: — 5. Որոնք են Տաճկաստանի զըլխաւոր բերքերը:

Ե.

1. Ո՞ր երկիրներու մէջ են սա քաղաքները. — Լիվրոուլ, Պօրտօ, Պէրկէն, Հափր, Կան, Ամսոնրում, Պայ, Համպուրկ, Թրիէսմա, Իզմիր, Իզմիթ, Ռուսնուզ, Նիշ, Կարս, Տուլիս, Շիրա, Ալվիշ, Բորթօ, Նաքօի, Պարու: — 2. Որոնք են Եւրոպայի մեծ լեռները: — 3. Եւրոպա քանի աւազանի կը բաժնուի եւ որոնք են զխաւոր զետերը: — 4. Ի՞նչ ազգեր կը բնակին Տաճկաստանի մէջ: — 5. Պոլիսէն Թիֆլիս երժայու ճամբան որն է:

Զ.

1. Ասիոյ սահմանները որոնք են: — 2. Ամերիկայի սահմանները, — 3. Ո՞րն է աշխարհի ամէնէն մեծ զետը, լիճը, ծովը, լեռը: — Ո՞ր երկրի մէջ կ'իյնայ Կարմիր ծովը, Բամիրի հովիտը, Թիպէթի լեռնաշղթան, Ամուր զետը, Կովկասի լեռնաշղթան, Մէքքէ քաղաքը, Դարբէժ կամ Թէպրիզ քաղաքը, Քէլազ, Կալկաթա, Թոնրին, Քանդոն. իսկ Նիսոն կղզին: — 5. Գրեցէր թէ հետեւեալ երկիրներու Վեհապետներուն տիրոջը ինչ է եւ արդի Վեհապետին անունն ինչ է. Անդղիա, Ռուսիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Յունաստան, Մոնարք եւ Մոնթէ Քարլօ, Սպանիա, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ, Պոլսարա, Պարսկաստան, Չին, Ճաբոն, Եդիպտոս:

Է.

1. Ի՞նչպէս է Եւրոպական Պետութիւններուն կառավարական ձեւը (Միապետական, Հանրապետական, եւ այլն): — 2. Տիրող զեղապետաներուն կամ հարստութեան) անու՛րը: — 3. Եւրոպայի ազգերուն կրօնքը:

ԹՈՒՐԳԻՈՅ ԱՐԴԻ ԵՐԿԱԹԵԱՅ ԳԻԾԵՐՈՒՆ ՅՈՒՅԱԿԸ

Ա. ՄԱՍ. — ԱՆԱՏՈՒՆԻ ԳԻԾ

	Քիլոմէդր
Հայսար-Վաւա — Իզմիր	91
Իզմիր — Էնկիւրիւ	485
Էսկի-Շէհիր — Գոնէա	444

1020

Բ. ՄԱՍ. — ԱՅՏՆԻ ԳԻԾ

Իզմիր — Այսըն — Տիւսար	376
Մասնաճիւղեր	139

515

Գ. ՄԱՍ. — ԳԱՍԱՊՅԻ ԳԻԾ

Իզմիս — Գասապա — Ալա-Շէհիր	168
Ալա-Շէհիր — Աֆիօն Գարա-Հիսար	252
Սումա եւ միացման գիծ	95

515

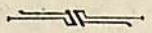
Դ. ՄԱՍ. — ՊԷՅՐՈՒԹ — ԴԱՄԱԿՈՍԻ ԳԻԾ

Պէլլուր — Դամասկոս	155
Դամասկոս — Հօրան	103
Ահեա — Դամասկոս	253

511

Յաֆա — Երուսաղէմ	86
Մէրսին — Ասամա	67
Մուսանէա — Պրուսա	41

Համագումար՝ 2755 քիլոմէդր

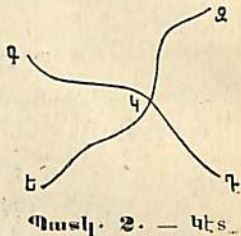
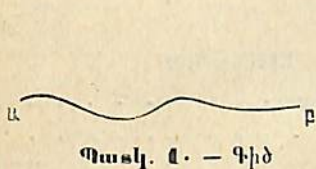

Ե Ր Կ Ր Ա Չ Ա Փ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

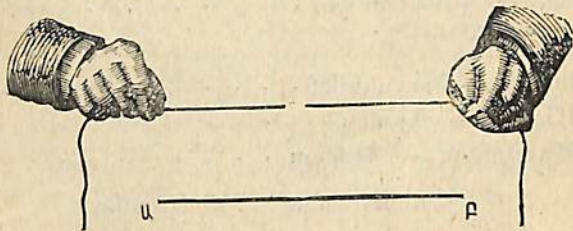
1. ԳԱՍ. — ԳԻԾ, ԿԵՏ, ՈՒՂԻՂ, ԳԻԾ

1. Գիծ. — Թղթի վրայ գծուած սա թելի պէս երկար բարակ պատկերը (Պատկ. 1) կը ցուցնէ գիծ մը: Ա՛րք գիծ մ'է:

2. ԿԵՏ. — Սա վերի 20. պատկերին մէջ ԳԻ և ԵՉ գիծերը իրար կը կտրեն Կ կէտին վրայ. և իրօք այն տեղն ուր երկու գիծ իրար կը կտրեն կէտ մը կը ցուցնէ:

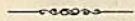
3. Ուղիղ գիծ. — Առէք կտոր մը թել (Պատկ. 3) և ձեր երկու ձեռքերուն մէջ բռնելով քաշեցէք, բայց ոչ կտրելու աստիճան. այս թելը ուղիղ գիծ մը կը ցուցնէ: Հիմա հոս կը նշանակեմ կէտ մը Ա. (Պատկ. 4) և քիչ

մը հետու ուրիշ կէտ մը Բ: Միացնենք այս երկու կէ-

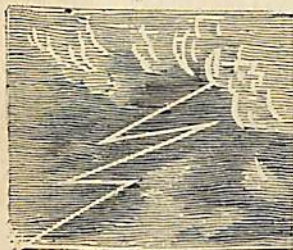
տերը, առաջ կուգայ Ա՛ր գիծը որ մեր ձեռքի թելին նման է: Ա՛րք ուղիղ գիծ է: Ուղիղ գիծը մէկ կէտին միւս կէտը ամենէն կարճ ճամբան է:

- 1. Թղթի վրայ գրիչով շինուած բարակ թելը ի՞նչ կ'ըսուի: —
- 2. Ի՞նչ կ'ըսուի երկու գիծերու հանդիպած տեղը ի՞նչ կ'ըսուի: —
- 3. Ի՞նչ է ուղիղ գիծը:

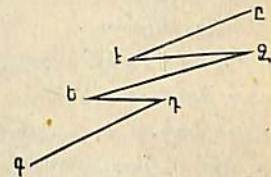

2. ԳԱՍ. — ԲԵԿԵԱԼ ԳԻԾ, ԿՈՐ ԳԻԾ

4. Բեկեալ գիծ. — Տեսած էք կայծակին ձերմակ փայլուն գիծը. — շատ մը ուղիղ գիծերու շարունակութիւնն է ան (Պատկ. 5):

Պատկ. 5. — Կայծակ

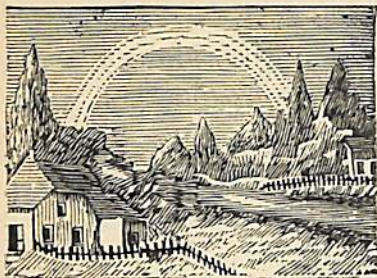

Պատկ. 6. — Բեկեալ գիծ

Բեկեալ գիծ կը նշանակէ գիծ մը որ կարծես կտորտած է. այսինքն շատ մը ուղիղ գիծեր, երկայն կարճ, այլեւայլ ուղղութեամբ իրարու մընամալով՝ կը կազմեն բեկեալ գիծը (Պատկ. 6): ԳԻԵՉԷԼ գիծերը միանալով կը կազմեն Ա՛ր բեկեալ գիծը:

5. Կոր գիծ. — Ծիածանը (Պատկ. 7)՝ տեսած էք անշուշտ թէ՛ ինչպէս կը որոճեւ կ'երեւայ երկինքին երեսը: Ծիածանը կոր գիծ մը կը ներկայացնէ, սա միւս ի՛նչ (Պատկ. 8) կոր գիծին պէս: Կոր գիծ մը ո՛չ ուղիղ գիծ է ո՛չ ալ ուղիղ գիծերէ կազմուած է:

Պատկ. 7. — Ծիածան

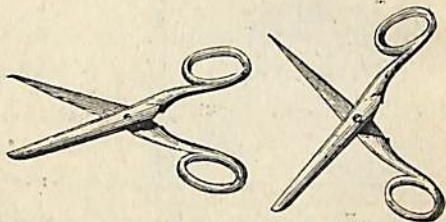
Պատկ. 8. — Կոր գիծ :

4. Ի՞նչ է բեկեալ գիծը : — 5. Ի՞նչ է կոր գիծը :

3. ԴԱՍ. — ԱՆԿԻՒՆ

6. ԱՆԿԻՒՆ.

— Առէ՞ք մկրատ մը, բերանը քիչ բացէ՛ք կամ շատ բացէ՛ք (Պատկ. 9 և 10). Երկու պարագային մէջ ալ մէկ մէկ անկիւն

Պատկ. 9.

Պատկ. 10.

շինած կ'ըլլաք: ԱՅ և ԲԳ ուղիղ գիծերը (Պատկ. 11) իրար կը կտրեն Բ կէտին վըրայ և կը կազմեն անկիւն մը:

Նոյնպէս, երբ ԴԵ և ԶԵ գիծերը իրարու հանդիպին, կը կազմեն ուրիշ անկիւն մը որ առաջինէն աւելի խոշոր է, ինչպէս՝ եթէ մկրատը քիչ բանանք, պզտիկ անկիւն կը

Պատ. 11. ԱՆԿԻՒՆ

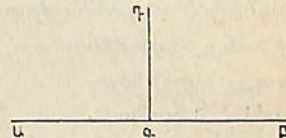
Պատկ. 12. ԱՆԿԻՒՆ

շինուի, շատ բանանք՝ մեծ անկիւն: Այն կէտը ուր անկիւնը կը կազմուի, կը կոչուի անկիւնի գագաթ. Բ և Եը անկիւնի գագաթներ են: Այն գիծերը որ անկիւնը կը կազմեն կը կոչուին անկիւնի կողմերը. ԱՅ և ԲԳ. ԴԵ և ԵԶ անկիւնի կողմեր են:

6. Ի՞նչ է անկիւնը :

4. ԴԱՍ. — ՈՒՂՂԱԶԱՅՅԵԱՑ, ՈՒՂՒՂ ԱՆԿԻՒՆ

7. Ուղղահայեաց. — Եթէ այս սեղանը գլխիվար դարձընենք, սեղանին ոտքերը ուղիղ կը անկուին. կըրնանք ըսել թէ սեղանին ոտքերը սեղանի կողերքներուն ուղղահայեաց են:

8. Ուղիղ անկիւն. — Գըր- Պատկ. 13. — Ուղղահայեաց ծենք ԱՅ գիծը և վերէն վար իջեցնենք ԴԳ գիծը: Յայտնի կը տեսնուի որ կազմուեցաւ երկու անկիւն, երկուքն ալ իրարու հաւասար (ԱԴԳ = ԳԴԲԻ): Այս ԳԴ գիծը ուղղահայեաց կ'ըսուի. իսկ երկու հաւասար անկիւնները մէկ մէկ ուղիղ անկիւններ են:

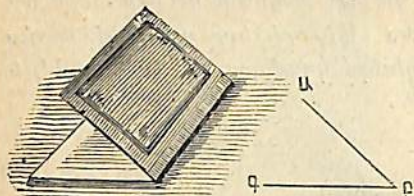
7. Օրինակով մը ցոյց տուէ՛ք թէ ի՞նչ է ուղղահայեաց գիծը : — 8. Ի՞նչ կը կոչուի ուղղահայեաց գիծի մը եւ ուրիշ ուղիղ գծի մը ձեւացուցած անկիւնը : Ի՞նչ անկիւն կ'ըսեն անոր :

5. ԴԱՍ. — ԱՆԿԻՒՆՆԵՐ (Շար.)

9. Սուր անկուց, բութ անկուց. — Գլրք մը դրէ՛ք գրասեղանին վըրայ և մէկ կողքը բռնելով՝ կամաց կամաց սկսէ՛ք բանալ. անկիւն մը կը կազմուի, այնպէս չէ՞, որ նախ փոքր է (Պատկ. 14), յետոյ երթալով

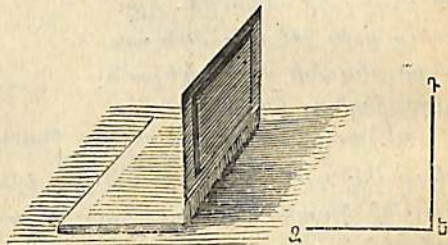
կը մեծնայ, մինչեւ կը հասնի այն աստիճանին որ գրքին

Պատկ. 14. եւ 15. — Անկիւն

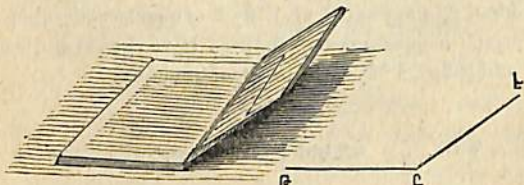
նին պէս է. և իրաւ ալ գրքին բացուած կողքը ուղղահայեաց է սեղանին վրայ դրուած կողքին. (Պատկ. 16):

Կրնանք գրքին կողքը նորէն հետզհետէ բանալ. (Պատկ. 18). կը տեսնենք որ կը կաղմուի անկիւն մը որ աւելի մեծ է նախորդ ուղիղ անկիւնէն:

Պատկ. 16. եւ 17. — Ուղիղ անկիւն

Այս կերպով կը տեսնենք որ զէրքը նախ պզտիկ ան-

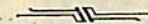

Պատկ. 18. եւ 19. — Բութ անկիւն

կիւն մը կաղմեց Պատկ. 15ի պէս. այս տեսակ անկիւնին, որ ուղիղ անկիւնէն փոքր է, կ'ըսուի սուր անկիւն:

Յետոյ, երբ մէկ կողը միւսին վրայ ուղղահայեաց եկաւ, կաղմեց ուղիղ անկիւնը (Պատկ. 17). իսկ երբ աւելի բացինք գրքին կողքը և ուղիղ անկիւնէն աւելի մեծ անկիւն մը կաղմեցինք, առաջ եկաւ բութ անկիւն մը (Պատկ. 19):

9. Այլեայլ անկիւններու օրինակներ տւե՛ք:

6. ԳԱՍ. — ԶՈՒԳԱՀԵՌՈՎԱԿԱՆՆԵՐ

10. Ուղղագիծ զուգահեռականներ. — Դիտեցէ՛ք սա պատկերին մէջ (Պատկ. 20) սանդուխին երկու եզերքները և անոնց վրայ գտնուող աստիճանները: Ասոնք

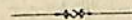

Պատկ. 20-21.

Զուգահեռականներ

ուղիղ գիծեր են որոնց երկու ծայրերը ամէն տեղ իրարմէ միեւնոյն հեռաւորութիւնը ունին: Եթէ կարելի ըլլար շատ ու շատ երկնցնել սանդուխին այս եզերքները կամ անոր աստիճանները, պիտի տեսնէինք որ ամենեւին իրարու չպիտի հանդիպէին: Աւասիկ այս տեսակ ուղիղ գիծերը կ'ըսուին զուգահեռական:

10. Զուգահեռական գիծերու օրինակներ տւե՛ք:

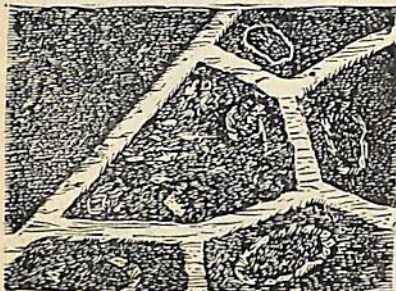

7. ԳԱՍ. — ԲԱԶՄԱՆԿԻՒՆ

11. Բազմանկիւն. — Սա վարի 22 պատկերը կը ցուցնէ բազմանկիւն մը: Ինչպէս կը տեսնէք, թեկեալ գիծ

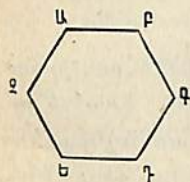

մ'է, որ ունի շատ մը անկիւններ. այս անկիւնները անոր ծայրերը կամ կողներն են և մէկէ աւելի կոն ունենալուն համար շատ անգամ բազմակոն ալ կ'ըսուի: Գի-

Պատկ. 23.

տէք, ճիշտ ինչի՞ կը նմանի. պարտէզի մը կամ դաշտի մը մէջ տեսած էք հարկաւ նեղ ճամբաներ որոնք զիրար կը կտրեն այլեւայլ ուղղութեամբ (Պատկ. 23), և կը կազմեն բազմանկիւն ձեւեր:

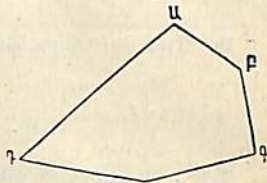

Պատկ. 24. — Կանոնաւոր բազմակոն

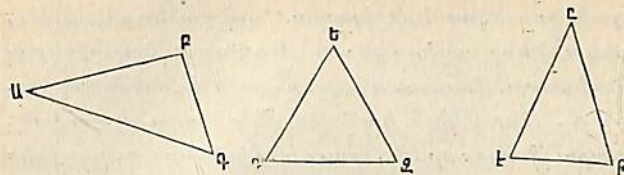
11. Բազմակոնի օրինակներ քտէ: — 12. Ի՞նչ է կանոնաւոր բազմակոն քսուածը:

8. ԴԱՍ. — ԵՌԱՆԿԻՒՆ

13. Յռանկիւն. — Երբ բազմանկիւն մը երեք կողմ ունի, կը կոչուի եռանկիւն (Պատկ. 25):

Պատկ. 22. Բազմանկիւն

Պատկ. 25.

Պատկ. 26.

Պատկ. 27.

եռանկիւն Հաւասարակողմ եռանկիւն Կողմնազոյգ եռանկիւն.

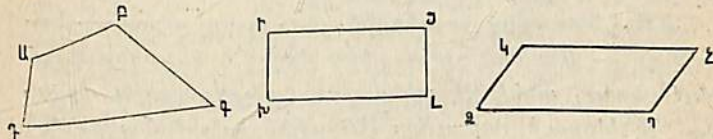
14. Հաւասարակողմ եռանկիւն. — ԴԵԶ (Պատկ. 26) եռանկիւնին երեք կողմերն ալ իրարու հաւասար են. այս եռանկիւնը կը կոչուի հաւասարակողմ եռանկիւն:

15. Կողմնազոյգ եռանկիւն. — ԷԸԹ եռանկիւնին երկու կողմերը ԷԸ և ԷԹ իրարու հաւասար են. երբ այսպէս եռանկիւնի մը մինակ երկու կողմերն իրարու հաւասար կամ զոյգ են, այն եռանկիւնը կը կոչուի կողմնազոյգ եռանկիւն:

13. Ի՞նչ է եռանկիւն: — 14. Ի՞նչ է հաւասարակողմ եռանկիւնը: — 15. Կողմնազոյգ եռանկիւնը:

9. ԴԱՍ. — ՔՍՈՒՆԿԻՒՆ

16. Քառանկիւն. — Սա վարի ԱԲԳԴ (Պատկ. 28) բազմանկիւնը որ չորս անկիւններ ունի, կ'ըսուի քառանկիւն: Չորս հատ գլխաւոր և կանոնաւոր քառանկիւններ կան.

Պատկ. 28.

Պատկ. 29.

Պատկ. 30.

Քառանկիւն Ուղղանկիւն Բառ. Զուգահեռակողմ եռն.

1. Ուղղանկիւն քառանկիւն (Պատկ. 29), որուն չորս անկիւններն ալ ուղիղ են: 2. Զուգահեռակողմ (Պատկ.

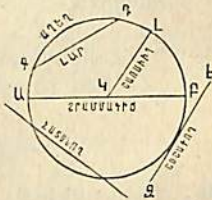

30), որուն չորս կողմերը իրարու զուգահեռական են, բայց անկիւնները ուղիղ չեն: 3. Քառակուսի՝ որուն չորս կողմերն իրարու հաւասար և չորս անկիւններն ալ ուղիղ են: 4. Տարանկիւն կամ շեղանկիւն որուն չորս կողմերն իրարու հաւասար են, բայց անկիւններն ուղիղ չեն:

16. Ի՞նչ է բառանկիւնը: Ուղղանկիւն բառանկիւնը: Իսկ զուգահեռակողմ բառանկիւնը: Քառանկիւն զուգահեռակողմը: Քառկուսի՞ն: Շեղանկիւնը:

10. ԳՍՍ — ՇՐՁԱՆԱԿ

13. Ծրջանակ. — Կառքի մը կամ սայլի մը անիւը (Պատկ. 31) կը ներկայացնէ շրջանակ մը: Ուշադիր եղէք. անիւի շրջանակին բոլոր կէտերը հաւասարազէս հեռու

Պատկ. 31. Պատկ. 32.

Պատկ. 33.

են շրջանակին մէջտեղը գտնուող կէտէ մը. այս կէտը կը կոչուի կեդրոն (Պատկ. 32. Կ):

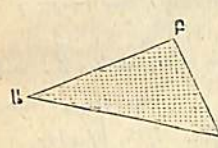
18. Շառաւիղ.՝ տրամագիծ. լար. աղեղ. շոշափող. հասանող. — Սա մեծ շրջանակին վրայ Կ կեդրոնը գլուխէ յետոյ, անկէ ԿԼ գիծը գծեցէք շրջանակին վրայ. այս ԿԼ կ'ըսուի շառաւիղ: ԱՅ գիծը որ շրջանակին մէկ կէտէն միւս կէտը կ'անցնի՝ կեդրոնէն, կը կոչուի տրամագիծ: ԳԳ գիծը որ շրջանակին մէկ կէտէն ուրիշ կէտ մը կը հասնի, կեդրոնէն դուրս մնալով, կը կոչուի շար: Լարէն վեր գտնուած շրջանակի մասը ԳԳ,

կը կոչուի աղեղ: Ձէ գիծը որ շրջանակին մէկկէտը շոշափելով կ'անցնի, կը կոչուի շոշափող. Իսկ ՀԶ գիծը որ շրջանակին մէկ մասը կը կտրէ, կը կոչուի հասանող:

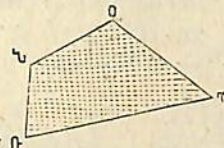
17. Օրինակներ տուէք Երջանակը բացատրելու համար: — **18.** Ի՞նչ է Շառաւիղը: Տրամագիծը: Լարը: Աղեղը: Շոշափողը: Հասանողը:

11. ԳՍՍ. — ԲԱԶՄԱԿՈՆՆԵՐՈՒ ՄԱԿԵՐԵՒՈՑԹԸ

19. Բազմանկոնի մակերեսայրը. — Բազմանկոնի մը գիծերուն մէջտեղ միջոց մը կայ. այդ միջոցը կը կոչուի մակերեսայրը: Ինչպէ՞ս եռանկիւնի մակերեսայրը, քառանկիւնի մակերեսայրը:

Պատկ. 34. Եռանկիւնի մակերեսայրը

Պատկ. 35. Քառանկիւնի մակերեսայրը

19. Ի՞նչ է բազմանկիւնի մակերեսայրը բացա՞ծը:

12. ԳՍՍ. — ԲՈՒՈՐԱԿ

20. Բոլորակ. — Տեսած էք փայտէ՞ կամ երկաթէ՞ պղտիկ շրջանակ մը: Եթէ թողուք որ այդ շրջանակը գետնին կամ աւաղին վրայ իյնայ, հոն կը ձեւացնէ բոլորակ մը: (Պատկ. 36): Շրջանակին մէջի մասը կամ մակարդակը կ'ըսուի բոլորակ:

Պատկ. 36. Բոլորակ

20. Բոլորակի օրինակ մը տուէք:

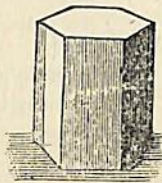
13. ԴԱՍ. — ԾԱՒԱԼՆԵՐ

21. Ծաւալ. — Գաւաթի մը մինչեւ կէսը ջրով լեցընենք (Պատկ. 37), ու մէջը քար մը նետենք. առաջ ջուրը ԱԲ գծին վրայ էր, հիմա կը բարձրանայ մինչեւ ԴԴ: Յայտնի է որ քարը դուրս եղած ատեն տեղ մը կը բռնէր միջոցին մէջ, հիմա ալ տեղ մը բռնեց ջուրին մէջ, կամ ուրիշ խօսքով ցարը իր տեղը փարին տուաւ: Քարին բռնած այս տեղը կը կոչուի իր ծաւալը:

Պատկ. 37 — Քարի մը ծաւալը

22. Պրիսմայ. — Եկեղեցիին մէջ ջահեր կան. այս

ջահերու տակէն կախուած են շատ մը ապակիի կտորներ. առէ՛ք այնոնցմէ մէկ երկու հատ ու

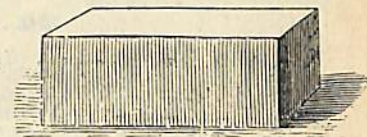
Պատկ. 38. եւ Պատկ. 39. — Պրիսմայ պիտի տեսնէք որ կանոնաւոր բազմանկիւնի ձեւեր ունին, ոմանց մէկ երեսը վեցկողմ ունի, ոմանց ութը, ոմանց տասը տասուերկու, եւ այլն: Այս տեսակ ձեւերը կը կոչուին պրիսմայ: Ուրեմն պրիսման կը ներկայացնէ ծաւալ մը որ կանոնաւոր բազմանկիւնի երեսներ ունի: Վերի պատկերը վեցանկիւնի եւ վեցակողմեան պրիսմայ մը կը ներկայացնէ:

21. Ի՞նչ է մարմնի մը ծաւալը: — **22.** Պրիսմայի օրինակ մը տուէ՛:

14. ԴԱՍ. — ԾԱՒԱԼՆԵՐ (Շար.)

23. Զուգահեռակողմեր. — Մտառկ մը որ վեց երեսներ ունի (Պատկ. 40), կը ներկայացնէ պրիսմայի

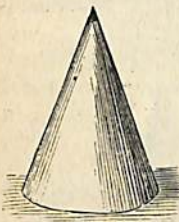
Պատկ. 40. — Տօմիտյի տուփ Պատկ. 41. — Զուգահեռակողմ նման ծաւալ մը: Այս տեսակ պրիսմայ մը կը կոչուի զուգահեռակողմ. որովհետեւ զիմացի կողմերը իրարու զուգահեռական են:

24. Խորանարդ. — Զեղմէնով չէ տեսած սարսաղիի

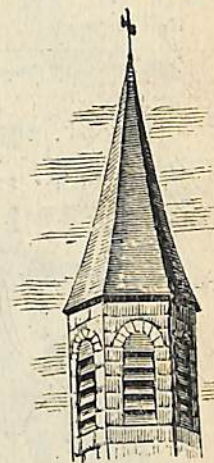
Պատկ. 42. Ուլ Պատկ. 43. Խ բանարդ

կամ նարսի ուլ (քալիուի զար): Դիտած

Պատկ. 45. Բուրգ

էք հարկաւ որ վեց հաւասար կողմեր ունի ան և ամէն մէկ կողմը կը ներկայացնէ մէկ քառակուսի: Այս է աւասիկ խորանարդը (Պատկեր 43):

Պատկ. 44.

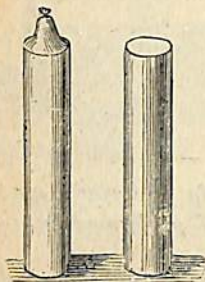
Բրգածեւ զանգակատուն

25. Բուրգ. — Տեսած էք վանքերու կամ եկեղեցիներու զանգակատուները, որոնք երեք, վեց, ութը, եւ այլն երեսներ ունին. այդ ձեւը (Պատկ. 44), կը կոչուի բուրգ: Ա. 45 պատկերն ալ բուրգի ձեւ է:

23. Զուգահեռակողմի օրինակ մը տուէք: — 24. Ի՞նչ է խորանարդը: — 25. Ի՞նչ է բուրդը:

15. ԴԱՍ. ԿԼՈՐԱԿ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

Պատկ. 46 եւ 47. Մոմ եւ Գլան

26. Գլան. — Եկեղեցիին սիւները, վառելու մոմ մը, վառարանին երկաթէ խողովակները մասնաւոր կը ըսուի զլան կամ զլանաձեւ:

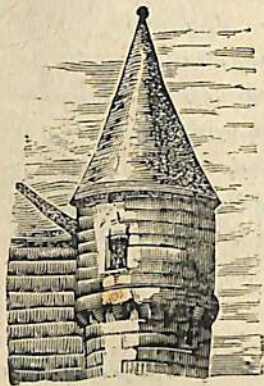
Գլանը ամէն տեղ միեւնոյն հաստութիւնը եւ վերի ու վարի կողմէն հաւասար շրջանակներ կը ներկայացնէ: (Պատկ. 46—47):

26. Գլանը բացատրեցէք: Գծեցէք:

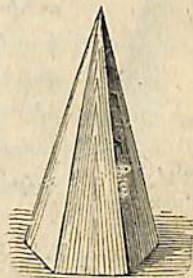

16. ԴԱՍ. ԿԼՈՐԱԿ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ (Շար.)

28. Կոնը. — Շաքարի գլուխներ տեսած էք հար-

Պատկ. 48. Սեսարակի մը գագաթը

Պատկ. 49. Կոն

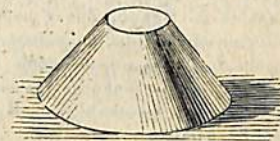
կաւ, նաեւ այնպիսի գմբէթներ կամ աշտարակներ, որոնց գագաթը կը լոր է. այս երկուքն ալ կը ներկայացնեն կոնը: Կոնը վերի կողմէն մէկ սրածայր կէտով կը վերջանայ, վարի կողմէն շրջանակով մը: (Պատկ. 48—49):

27. Կոն ըսուած ձեւի օրինակներ ըսէք:

17. ԴԱՍ. — ԿԼՈՐ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ (Շար.)

28. Հասեալ կոն. — Եթէ շաքարի գլուխին վերի մասը այնպէս մը կտրենք որ պզտիկ շրջանակ մը կազ-

Պատկ. 50. Պատկ. 51. — Կոնի ստորոտ կամ խարխալ

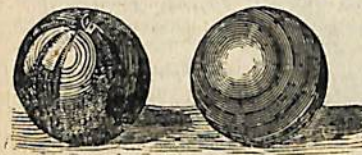
մուխ, կ'ուսենանք հասեալ կոն մը: Ուրեմն հատեալ կոնը այն կոնաձեւն է որուն վերի մասը աւելի պզտիկ շրջանակ մը կը ներկայացնէ՝ քան վարինը:

28. Կոնի խարխալս ըսուած ձեւը ո՞րն է: Գծեցէք եւ օրինակներ գտէք:

18. ԴԱՍ. — ԿԼՈՐ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ (Շար.)

29. Գնձաձեւ. — Պզտիկ քարէ գնտակները, կամ

Պատկ. 52. Պատկ. 53. Փամփուտ Գնձակ

ձգախէժէ (շասխի) շինուած պզտիկ կը լոր փամփուշտները, որոնցմով կը խաղան տղաքը, գնձաձեւ մարմիններ են: Գնտաձեւին շրջապա-

տը ճիշտ չըջանակ մ' է, որուն ամէն մէկ կէտը՝ ներքը
գտնուած կեդրոնէն հաւասարապէս հեռու է: Գնտածելը
ծաւալ մ' է. անոր շրջանակը կը կազմէ գնտածելին
մակերեւոյթը:

29. Ի՞նչ է գնտածելը: Օրինակ: Գնտածելին կեդրոնը ո՞րն է:

19. ԴԱՍ. — ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Մարուր Թղթի մը վրայ գծեցէր ուղիղ գիծ մը, բեկեալ գիծ մը,
կոր գիծ մը: — 2. Գծեցէր սուր անկիւն մը, ուղիղ անկիւն մը, բուժ ան-
կիւն մը: — 3. Գծեցէր երկու զուգահեռական գիծեր. այս երկու գիծերէն
մէկուն վրայ ուղղահայեաց մը իջեցուցէր: — 4. Գծեցէր վեցակողմ բազ-
մանկիւն մը, յետոյ գծեցէր վեցակողմ կանոնաւոր բազմանկիւն մը: — 5.
Գծեցէր զոնկէր բառակողմ մը, յետոյ հաւասարակողմ եւ կողմնադոյզ ե-
ռանկիւն մը: — 6. Գծեցէր զոնկէր բառակողմ մը, յետոյ բառակուսի մը,
ուղղանկիւն բառանկիւն մը, սուրանկիւն մը, զուգահեռակողմ մը: — 7.
Գծեցէր չրջանակ մը, այս շրջանակին վրայ նշանակեցէր շառուիղ մը,
տրամագիծ մը, լար մը, աղեղ մը, շոշափող մը, հատանող մը: — 8. Դըպ-
րոցին մէջ ինչ բաներ կը տեսնէք որ մեր ստոված երկրաչափական ձեւերն
ունին. գծեցէր գտնանք:

20. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 1—18 ԴԱՍԵՐՈՒ

Գիծեր. — Այլեւայ երկրաչափական գիծեր կան. ուղիղ գիծ, թեկ-
եալ գիծ, կոր գիծ: Չուզանեալական կ'ըսուին այն երկու կամ աւելի
գիծերը որոնք որչափ երկարին, իրարու չեն հանդիպիր:

Անկիւններ. — Ե՞՞նչ ուղիղ գիծ մը հանդիպի ուրիշ ուղիղ գիծի մը
եւ կազմէ երկու հաւասար անկիւններ, այն գիծը միւսին ուղղահայ-
եաց է: Կ'ըսուի իսկ այն երկու հաւասար անկիւններէն ամէն մէկը մէկ
մէկ ուղիղ անկիւն կը կազմէ: Ուղիղ անկիւնէն աւելի փոքր անկիւն մը
կը կոչուի սուր անկիւն, իսկ աւելի մեծ մը կ'ըսուի բութ անկիւն:

Բազմանկիւններ. — Թղթի վրայ ե՞՞նչ բեկեալ գիծ մը գծէք, այնպէս
որ անոր երկու ծայրերը իրարու դան հանդիպին, առաջ կուգայ բազման-
կիւն մը: Եռանկիւնը երեք կողմ եւ երեք անկիւն ունեցող բազմանկիւն
մ' է: Քառանկիւն մը, չորս անկիւն եւ չորս կողմ ունեցող բազմանկիւն մ' է:

Շրջանակներ. — Շրջանակը կ'ըսի գիծ մ' է՝ ծայրերը իրարու միա-
ցած, եւ որուն առջն մէկ կէտերը շրջանակին ներքը գտնուած կեդրոնէն
հաւասարապէս հեռու են:

Մակերեւոյթներ. — Թղթին վրայ գծուած բազմանկիւնը մակերե-
ւոյթ մը կը ցուցնէ: Սեղանին երեսը մակերեւոյթ մ' է: Գնտակի մը մա-
կերեւոյթը իր շրջապատն է: Բոլորակի մը մակերեւոյթը գեամին վրայ ա-
նոր բռնած շրջանակածն է:

Մաւալներ. — Մարմնի մը բռնած տեղը կը ցուցնէ անոր ծաւալը:
Երկրաչափութեան գիտութիւնը գիտութիւնն է. պիտանայ, զուգահեռակողմ,
խորանարդ, բութ, գլան, կոն, հասեալ կոն, գունն:

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. ԴԱՍ. — ՑՈՐԵՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

1. Ցորենը կը խոշորեայ եւի բ հասկերը կը կազմէ. —

1. Գարնան ժամանակ, երբ ցորենը նոր սկսած է բուս-
նիլ արտերուն մէջ, հողը նստեցնելու համար արտերու
վրայէն կ'անցընեն շողփար, որ խոշոր գլխանածե քար
մ' է եւ հողը կը սղմէ, կը նստեցնէ:

2. Անկէ յետոյ ցորենը ինքնիրեն կ'ածի, գարնան
անձրեւները եւ արեւը շուտով կ'ածեցնեն զայն: Քիչ ա-
տենէն ցորենին ցողունը կը բարձրանայ, երկայն տերե-
ներ կը կախուին անոր քովերէն եւ վերջապէս ցողունին
գագաթը կ'երեւայ պղտիկ հասկ մը, որ յետոյ հատիկ-
ներով պիտի լեցուի:

2. Հունձքը. — Վերջապէս ամառը վրայ կը հասնի, ել-

լե՞նք սա արտերուն
մէջ պտըտինք, ս'ըր
է գարնան կանա-
չութիւնը. հիմա ար-
տերը դեղինյաճ են,
հասկերը հասուն հա-
տիկներով լեցուած
են: Հունձֆի ժամա-
նակ է:

Գիւղի մէջ ամէն
մարդ հունձքով կը
զբաղի, օգը աղէկ
է, պէտք է օգուտ
քաղել: Աւաստիկ հըն-
ձող մշակները որ՝ մանգաղ կամ գերանդի ձեռք բնին:

Պատկ. 87 — Հունձք

կը հնձեն ցորենը և խուրձ կապելով՝ կը տանին կալերու մէջ կը դիզեն՝ յետոյ ծեծելու (կամնելու) համար:

1. 1. Ի՞նչ կ'ընեն եր ցորենը սկսի բուսնիլ: 2. եր ցորենը բարձրանայ, ի՞նչ կ'երեւայ անոր գագաթը: — 2. Ե՛ր կը բաղեն հունձք: Ի՞նչ կ'ընեն ցորենը՝ կտրելէ ետ:

2. ԴԱՍ. — ԽՈՏԻ ՀՈՒՆԶՔ

3. Մարգագետինները, չոր խոտք. — Մարգագետիններու խոտերը կը քաղեն, կենդանիներուն կերցնելու համար: Այս հունձքը աւելի պարզ, աւելի դիւրին է քան ցորենի հունձքը:

Պատկ. 88. — Արօտաեղին խոտ կը հունձնեն

Մարգագետինները շատ շուտ կ'աճին երբ շատ անգամ ջրենք զանոնք: Մարգերը քաղելէ յետոյ, կը թողուն որ արեւու տակ՝ չորնան անոնք, և առաջ կուգայ

չոր խոտ: Այս խոտը խուրձ խուրձ կը կապեն և կամ առանձին խոտի դէզերու վրայ կը դնեն, կամ յարգանոցներու մէջ կը պահեն:

4. Կենդանիներուն ուտելիք խոտը երկու տեսակ է, կամ բնական մարգատախններէն (չայր) կ'առնուին անոնք, կամ մասնաւորապէս կը ցանուին արտերու մէջ: Այսպէս են այլեւայլ տեսակ առուոյաներ (եօնճա). երեկնուկ, կորնզան եւ ասպաս, որոնք ցորենի պէս կը ցանուին արտերուն մէջ՝ երկու, երբեմն ալ երեք անգամ կը քաղուին: Չիերու եւ կովերու համար ամէնէն ընտիր սնունդն է առուոյտը:

3. Ինչո՞ւ մարգագետիններու մէջ խոտ կը մեակեն: Ի՞նչպէս կը բաղեն խոտք: — 4. Ի՞նչ տեսակ խոտք կը մեակուին՝ կենդանիներուն կեր րնելու համար:

3. ԴԱՍ. — ԽՆՁՈՐԵՆԻ, ԽՆՁՈՐՈՂԻ

5. Խնձորեղիններ. — 1. Մեր պարտէզներու մէջ ամէն տեղ խնձորի ծառեր կը գտնուին, որոնք մեզի կուտան կարմիր կամ դեղին գոյնով, անուշահոտ, անուշահամ խնձորներ: Պէտք է յիշենք մասնաւորապէս Վան քաղաքի մօտ Արտամետ գիւղի խնձորները ինչպէս նաեւ Ամասիոյ խնձորները որ նշանաւոր են: Բայց երկիրներ կան, ինչպէս Փրանսա, ուր մեծ դաշտերու մէջ հազարաւոր խնձորի ծառեր կը մշակեն եւ այս խնձորէն կը պատրաստեն տեսակ մը ոգելից ըմպելիք, որուն «խնձորոլի» կ'ըսուի: Հոն ուր ցուրտ է և խաղողի այգի չկայ, խնձորոլին կը գործածեն գինիի տեղ:

2. Աշնան վերջերը կը սնկեն խնձորի նոր տունկերը, եւ անոնց բոլորտիքի հողը կը փորեն կամ կը հերկեն ու անոնց արմատներուն քովերը աղբ կը զարնեն:

Ամառուան վերջերը կը ժողվեն խնձորները՝ քաղելով կամ ձաղկելով :

Գ. Խնձորօղի. — Խնձորները դեռ բոլորովին հասած՝ կը ժողվեն զանոնք եւ՝ չոր սեղ մը լեցնելով՝ կը թողուն որ իրենք իրենց հասուննան : Այն ատեն կ'առնեն զանոնք եւ հնձաններու մէջ կը ձմէն, կը քամեն, անոնց ջուրը կ'առնեն : Այս ջուրը խաղողի շիրալին պէս է : Խնձորին ջուրը կը լեցնեն տակառներու մէջ եւ կը թողուն որ խմորուի, այսինքն հասնի : Քիչ ատենէն զօրաւոր խմելիք մը առաջ կուգայ, այս է խնձորօղին :

Պատկ. 89 — Խնձորի քաղ

5. 1. Խնձորենի մտակելուն երկու նպատակներ որո՞նք են : Ո՞ր քաղաքներ խնձոր կ'արտադրեն. Ի՞նչ է խնձորօղին : Ուրի՞նչ բաներ կը շինուին խնձորէն : 2. Ի՞նչպէս կը սնկեն խնձորենին եւ ե՞րբ : Ի՞նչպէս կը քաղեն խնձորը : — 6. Ի՞նչպէս կը շինեն խնձորօղին, խնձորի բանդակը (րէշէլ), եւ այլն :

4. ԴԱՍ. — ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆ

Յ. Որբատուկ. — Խաղողի տունկին կ'ըսուի որբ : Տաք գաւառներու մէջ կ'աճի որթատունկը եւ ո՞րքան օդը տաք ըլլայ այնքան աղէկ ու խոշոր խաղող կուտայ : Թուրքիոյ մէջ՝ Պոլսոյ, Իզմիրի, Տիարպէքիւրի կող-

մերը ընտիր այգիներ կան : Խաղողը ընտիր պտուղ մ'է՛ համազ, մենդարար, առողջարար եւ շատ օգտակար :

Տ. Այգեկուր. — Աշնան սկիզբներ, երբ ա՛լ խաղողները հասունցած են, այգիի տէրերը, մեծ ու պղտիկ, այգիին մէջ կը թափին եւ կը սկսին խաղողի ողկոյզները ժողվել՝ ձեռքով, պղտիկ յօտոյցներով ու մկրատներով : Նախ գոգնոցներու մէջ մաս մաս կը հաւաքեն խաղողը, յետոյ կը լեցնեն խոշոր ուռնիիէ կամ եղէգէ կողովներու մէջ : Այս է այգեկուրը (Պատկ. 90) :

Պատկ. 90. — Այգեկուր

Այս հաւաքուած խաղողը կը լեցնեն մասնաւոր տակառներու, կարամներու կամ ապի (*) մէջ, եւ ոտքերով կը կոխեն, կը քամեն որպէս զի խաղողին ջուրը դուրս ելլէ : Այս ջուրին քաղցու (շիրա) կ'ըսուի :

(*) Սալի կ'ըսուի քառակուսի խորունկ տեղ մը՝ քարէ յատակով ու պատերով. անոր մէջ կը կոխուտեն խաղողը՝ շիրա շինելու համար :

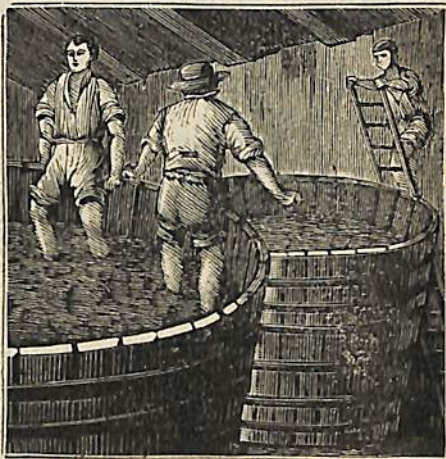

7. Ի՞նչ է որբը : Ո՞ր երկիրներ որբ կը մեակեն : — 8. Ի՞նչպէս կ'ընեն այգեկուբը : Աւէն տեղ կողովի մէջ կը լեցնեն որբասունկէն քաղուած խաղողը : (Որբ կը նշանակէ՝ 1. խաղողին տունկը, եւ 2. այդ տունկէն շինուած կողով (խլփի) : Իսկ որբ՝ կը նշանակէ պզտիկ՝ ստղացող կենդանի : Որբ կը նշանակէ նաեւ հորք (կովու ձագ) :

5. ԳԱՍ. — ԳԻՆԻ

9. Գինի . 1. Խաղողը քամելէ յետոյ, անոր շիրան կը լեցնեն մեծ տակառներու կամ կարասներու մէջ : Հոն շիրան կը հանգչի եւ քիչ ատենէն կարասի երեսին վրայ պղպաղակներ կ'երեւան, ինչպէս եռացած ջուրին երեսին վրայ : Այս միջոցին շատ վտանգաւոր է երթալ եւ սպասել այն սենեակը ուր դրուած են գինիի կարասները, որովհետեւ անոնցմէ դուրս ելած օդը կընայ մարդս խղզել :

2. Իրաւ է որ մեր կողմերը աղէկ գինի չինել չեն գիտեր : Անգամ մը որ շիրան լեցուցին հողէ կարասներու մէջ, մինչեւ կէտը, կը թողուն որ հոն հասնի գինին եւ միեւնոյն կարասէն առնելով կը գործածեն : Բայց ուրիշ երկիրներ, ուր աւելի աղէկ կը շիրան գինին, երբ

Պատկ. 91 — Տակառներուն մէջ խաղող կը նմկեն

ջակները դադարին, անոնց տակը գտնուած ծորակէն գի-

նին կը լեցնեն աւելի փոքր տակառներու մէջ, որոնց բերանը բաց է, որովհետեւ դեռ ատեն մ'ալ գինին կը շարունակուի եռալ եւ պղպաղակ տալ : Այս անգամ գինին աւելի աղէկ կը դառնի, այսինքն մէջի աւելորդ նիւթերը (մրուր) տակառին տակը կ'իջնեն :

3. Երբ այս անգամ գինին պարզուի, եւ յստակ երեւի, նորէն կը հոսեցնեն զայն ուրիշ տակառի մը մէջ, այնպէս որ գինիին մրուրը նախորդ տակառին մէջ կը մնայ : Այս վերջինը խմելու գինի է :

9. 1. Ի՞նչ կը գոյանայ նմուրած խաղողին ջուրէն (շիրա) : Ինչո՞ւ վտանգաւոր է երկար ատեն մնալ այն կարասներուն մօտ որոնց մէջ շիրան կ'եռայ : 2. Ի՞նչպէս կը պարպեն գինին կարասներէն : Ինչո՞ւ կարասները մինչեւ բերանը չեն լեցնէ : Հին գինի՞ն քէ նոր գինին լաւ է : Նոր գինին յսակ կ'ըլլայ : Կարասին մէջ երբ գինին քողու՞նք, ի՞նչ կը նստի սակը : 3. Երբ գինին պարզուի, յսակ ըլլայ, ի՞նչ կ'ընեն :

6. ԳԱՍ. — ՄՐԳԱՍՏԱՆ

10. Պողատու ծառերը յօտել կամ բշտել. — Գարնան ժամանակ գիտեցէք պտղատու ծառերը, օրինակ տանձենի մը, խնձորենի մը, պիտի տեսնէք որ երկու տեսակ ծիլեր կ'երեւան անոնց վրայ, մէկը նեղ ու սրածայր, որմէ՛ առաջ պիտի գան ճիւղեր ու տերեւներ, միւսը խոշոր եւ կլորածեւ՝ որմէ՛ առաջ պիտի գայ պտուղը : Որպէս զի այս ծառերը շատ պտուղ տան եւ պտուղները շուտով հասունանան, ծառերը կը քշտեն :

Պտղատու ծառերը յօտել կամ բշտել, կը նշանակէ անոնց աւելորդ մասերը կտրտել որ միւս մասերը շուտ շուտ աճին : Ասոր համար այնպէս վերջերը կը կտրտեն մինակ այն ծիլերը, որոնք ծառի ճիւղեր պիտի կազմէին . իսկ պտղատու ծիլերուն ձեռք չեն դպցնել :

Պատկ. 92 — Յօտուած պտղատու ծառերու շարք

Այսպէս կը քշտեն շատ մը պտղատու ծառեր. ինչպէս խնձորենի, տանձենի, ծիրանենի, դեղձի, եւ այլն:

10. Պտղատու ծառերուն երկու տեսակ ծիւրեր որո՞նք են: Ինչո՞ւ համար կը յօտեն պտղատու ծառեր: Ի՞նչ է յօտելու գործողութիւնը եւ ի՞նչպէս կը յօտեն: Յօտուած ճիւղերը ինչո՞ւ կը կապեն:

7. ԴԱՍ. — ԲԱՆՁԱՐԵՂԵՆՆԵՐ

11. Բանջարանցի մշակութիւն. բանջարենի. — Պըզտիկ հող մը ուր կը մշակեն բանջարեղէններ, հում հում ու տեղիք զանազան կանանչեղէններ եւ անուշահոտ ու զարդի ծաղիկներ՝ այդ տեղը ընդհանրապէս բանջարանոց կ'ըսուի եւ այդ աշխատութիւնը բանջարանոցի մշակութիւն կը կոչուի: Այս բոյսերը աւելի աղէկ կ'աճին եւ առոյգ կ'ըլլան, եթէ հողին հող տարուի, եթէ քրքրեն զայն եւ աղբեն: Բոլոր բանջարեղէններու մշակութիւնը մէկ կերպ է: Քանի մը օրինակ յիշենք.

12. Սեպղին. — Թէ՛ աշնան վերջերը, թէ՛ գարնան սկիզբները՝ կարելի է ցանել սեպղինը: Ասոր համար հողը հերկելէ յետոյ բարակ ակօսներ կը բանան անոր մէջ, սերմերը ակօսներու մէջ կը դնեն եւ հողով կը ծածկեն: Երբ սեպղինը կը կանաչնայ, անոր բոլորաթիքի աւելորդ խտտերը կը ժողվեն որ սեպղինը աղէկ աճի:

13. Սոխ. — Սոխը սովորաբար կը ցանեն շատ գործածուած հողերուն վրայ: Ասոր համար, նախ արախն հողը աղէկ մը կը նստեցնեն, յետոյ սերմը վրան կը ցանեն եւ զայն կը ծածկեն աղբով խառնուած բարակ հող մը:

14. Հագար. — Հագարը (ւարուշ) կը ցանեն իր տերեւներուն համար: Տեսակ տեսակ հաղարներ կան, ումանք գարնան սկիզբները կը ցանուին, ումանք ամառը:

11. Ի՞նչ է ծաղկեմեակութիւնը ու բանջարամեակութիւնը: — 12. Ի՞նչպէս կը մեակեն սեպղինը: — 13. Սո՞խը: — 14. (Հագարը:

8. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ ՏԱՄԵՐՈՐԿ ԱՄՍՈՒՍՆ

Յոռեցի մեակութիւնը. — Արտը կը հերկեն, կըջտենն, կը ցարանեն, եւ կը թողուն որ ցորենը աճի: Երբ հասկերը հասունանան, կը բաղեն: Խոտերը թէ բնական արօտատեղիներէն կը ժողվեն եւ թէ մասնաւոր մարգագետիններու մէջ կը մշակեն. Առուոյտները ամէնէն ընտիր խոտը կուտան: Չանոք ցորենի պէս կը ցանեն, կը ջրեն եւ աճելէ յետոյ, մէկ երկու անգամ կը հնձեն. Հնձուած խոտը կը թողուն որ արեւու տակ չորնայ, յետոյ խորձ կը կապեն. Չիբուր եւ կովերու համար ամէնէն աղէկ սնունդն է առուոյտը:

Խնձորեցիներ, խնձորոցի. — Երկիրներ կան, ինչպէս Ֆրանսա, ուր մեծ բանակութեամբ խնձորենի կը մշակեն եւ խնձորէն կը պատրաստեն տեսակ մը ըմպելիք, խնձորօղի, որ գինիին տեղը կը բռնէ:

Որբասունկ, գիցի. — Թուրքիոյ շատ մը գաւառներուն մէջ բազմաթիւ այգիներ կան, որ ընտիր խաղող կուտան: Խաղողը երբ կը հասուննայ, այգեգութ կ'ընեն եւ ժողովուած խաղողը կը բամեն, անոր շիրան կարասներու մէջ կը լեցնեն, եւ կը թողուն որ գինի ըլլայ:

Մրգասան եւ բանջարանոց. — Տեղ մը, ուր պտղատու ծառեր կը մշակեն, մրգասան կ'ըսուի, իսկ հոն ուր ուտելու բանջարեղէններ կը մշակեն, բանջարանոց կը կոչուի: Հողերն աղբուր եւ փորփրելու է:

Մ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Լ Ե Ջ Ո Ւ

1. ԴԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱՔԱՂ

Բառ, Նախադասութիւն

Բառ, վանկ, գիր. — Երբ ձայն մը կամ շատ մը ձայններ կը հանենք՝ որոնք իմաստ մը կուտան, բառ մը զրուցած կ'ըլլանք:

Բառ մը մէկ կամ մէկ քանի վանկով կը կազմուի:

Վանկերն ու բառերը կը ձեւանան գիրերով:

Չայնաւոր են այն գիրերը որ առանձին կրնան հնչուիլ:

Չայնաւոր են ա, ե, է, ը, ի, ո, շ, օ:

Բաղաձայն են այն գիրերը որ ձայնաւորի մը հետ կրնան հնչուիլ:

Բաղաձայն գրերն են ք, գ, դ, զ, փ, ժ, շ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, վ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ռ, ս, ղ, ց, փ, ք, փ:

Նախադասութիւն. — Տերբայի(*) կամ եկերակայ, բայ եւ usորոգելի միանալով՝ կը կազմեն նախադասութիւն:

Տերբային կը ներկայացնէ այն էակը կամ իրը որուն վրայ բան մը կ'ըսուի, կամ գործը կը կատարէ: Տէրբային իմաստը ամբողջացնող բառը կը կոչուի Տերբային խնդիրը:

Բայ կը նշանակէ գործողութիւն կամ վիճակ: Շատ անգամ Ստորոգելին ալ բային միացած կ'ըլլայ:

Ստորոգելի այն բառն է որ Տէրբայինին ինչպէս ըլլալը կը յայտնէ: Ստորոգելին իմաստը լրացնող բառն ալ կը կոչուի Ստորոգելին լրացուցիչը:

(*) Տէրբային կը կոչուի նաեւ Անուն յայն:

2. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1. Էջ 1ի Խօսակցութիւնը (Եսասէր ըլլալու չէ) կարգազէ եւ որոշեցէջ Չայնաւոր ու Բաղաձայն գրեր:

ԻՄ ՓԻՋՕՆ ԿԱՏՈՒՍ

Ես ունիմ կատու մը, պզտիկ սիրուն ու բնորոշ: Անունն է Փիջօն: Դունչը վարդագոյն է: Խատուտիկ աչքերը կը փայլին անուշ նայուածքով մը: Երկայն պոչ մ'ունի. մորթը՝ փափուկ է, նստուածքը՝ շնորհալի: Կ'ուզէ որ զինքը սիրեմ ու փայփայեմ: Մտնաւանդ բան մը կերած ատենս՝ բովէս չի գատուիր: Արագ ու ժիր բայերով կ'ելլէ մինչեւ բարձր տանիքին վրայ: Յանկարծ թեթեւ ոտուով մը կ'ընէ, բովի տան ցիւրն վրայ կը ցատքէ: Գիշերները՝ Փիջօնիս աչքերը կը վառին ու երբ բունը գայ, կակուղ բազմոցին վրայ լայնկէկ մը տեղաւորուելով՝ անուշ անուշ կը մրփփէ:

2. Վերի հասուածին մէջ ո՞ր բառերը Գոյական են, որո՞նք Ածական են եւ որո՞նք Բայ:

3. Որոշեցէջ նաեւ Տէրբայի, Բայ եւ Ստորոգելի:

4. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ, ո՞ր բառերը Տէրբայի լրացուցիչ են, եւ ո՞ր բառեր Ստորոգելի լրացուցիչ են:

1. Աս որթերուն խաղողը անուշ գինի կուտայ: — 2. Գեղին սափրիչը շատ յաճախորդ ունի: — 3. Գատուորին վեճիը արդար է: — 4. Հանրագուտ Եփեսոսեանց Նախարարը խճուղիներուն նորոգութիւնը հրամայեց: — 5. Հարուստ կիները վարպետ դերձակուհիներ կ'ունենան:

5. Սա բառերուն նմանաձայնները գտէ եւ դէմ առ դէմ գրեցէ. Գող, կետ, հարկ, դանակ, կառք, յարդ, համբ, թագ, Թիակ, բայլ, փոխ, հոյլ, փուռ, դաս, հեռու, յառաջ, մարդ, դատ, թեւ, ցօղ, որդ, գամել, բակ, յոյն:

6. Պահանջուած բառերը բով քովի երէ արեւ, Նախադասութիւն մը պիտի կազմուի:

1. Էական Դերանուն, Ա. Դէմք, Յօրն. Ուղղական — 2. Կառք Հասարակ անունին եզ. Գործիականը: — 3. Ճամբորդիչ Բային Սահմ. Ներկայ, Յօրն. Ա. Դէմքը: — 4. Ցամաք Հաս. անունին եզ. Սեռականը: — 5. Նախարարութիւն մը (խօսքին յարմար): — 6. Եղկակազ մը՝ Հակադրութիւն բուցնող: — 7. Ծով Հաս. անունին եզ. Սեռականը: — 8. Նախարարութիւն մը: — 9. Ճամբորդիչ Բային Սահմ. Ներկայ Յօրն. Գ. Դէմք: — 10. Մակոյկ, նաւ, նաւակ, շոգեմաւ, ցուկանաւ, առաջասանաւ, բաներուն Յօրնակի Գործիականը:

Ծանօթ. — Ուսուցիչը համանման հետքերով զիւտեր եւ գործ- նական հրահանգներ ընել Յող տայ: Այս կարգի վարժուածիւններուն ար- դիւքը անհամեմատ մեծ ու տպաւորիչ է:

3. ԴԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱՔԱԸ

Անուն կամ Գոյական (Ա. Մաս Խօսքի)

Անուն կամ Գոյական է այն բառը որ անձ, կենդա- նի կամ իր կը նշանակէ:

Հասարակ անունը միեւնոյն տեսակէ եղող ամէն բա- ներու ալ կը յարմարի: Իսկ Յատուկ անունը միեւնոյն տեսակէ եղող անձերէն կամ իրերէն մէկ հատին կամ մէկ խումբին կը պատշաճի:

Անուններու քիւր. — Եզակի անունը մէկ անձ, մէկ կենդանի կամ մէկ իր կը ցուցնէ: Յոմնակի անունը շատ անձ, շատ կենդանի կամ իր կը ցուցնէ:

Անուն մը Յոքնակի ընելու համար ծայրը եր կը կը- ցենք եթէ միալանկ է. ներ կը կցենք եթէ բազմա- վանկ է:

Անուններու հոլովը. — Եզակի թէ Յոքնակի անուն- ներուն ծայրը կերպ կերպ կը փոխուի, ասոր կ'ըսենք հոլով:

Հոլովը վեց է. Ուղղական, Հայցական, Սեռական, Տրական, Բացառական եւ Գործիական:

Անուն մը պարզ վիճակի մէջ Ուղղական է. ի կամ ու աւելցնելով կը շինուի Սեռական եւ Տրական. և ա-ւելցնելով կը շինենք Բացառական. ով աւելցնելով կ'ըլ- լայ Գործիական. Հայցականն ալ Ուղղականին պէս է:

Այս ի, ու, ով գիրերը կ'ըսուին Հոլովակիչ աստեր:

Ջարտուղի եւ անկանոն հոլովումներ. — Անուններ ալ կան որ ուրիշ կերպով կը հոլովուին:

Յօդ. — Անունները երբ որոշ մտքով գործածուին, իրենց ծայրը կը կցենք *ս, դ, ն* (կա՛մ ը) գիրերը որոնք Յօդ են:

Ս, Դ, Ն կամ **Ը** գիրերուն Հաւաքական եւ Յոքնա- կի ձևերն են *նիս, նիդ, նին* որոնք կը գրուին Գոյա- կանին ծայրը, երբ անոր պատկանող Ստացական կամ Յուցական ածականը ջնջուած է:

4. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

7. Անձ նշանակող բառերուն սակր գիծ փառեցէք.

Մեր բոլոր ուժով սիրելու ենք մեր հայրն ու մայրը, մեր քոյրն ու եղբայրը, մեր պապն ու հանին, ըսին ու հորեղբայրը, մեր հօրաքոյրը եւ մօրաքոյրը:

8. Իր նշանակող բառերուն սակր գիծ փառեցէք.

Դպրոցին մէջ կը տեսնեմ զուռ, պատուհան, սեղան, նստարան, ա- թոռ, զրատեղաններ, զրատստակ, բարտէս, եւայն, — Կաղամբը կան- կառը, խաւարծիւր (բավէնտ), ծնեքեկը, շոմինը (սպանտի) լոլիկը, սըմ- բուկը (պատինճան), զրումը բանջարեղէններ են:

9. Որոշեցէք Յատուկ եւ Հասարակ ունկներ.

1. Մաժուսագրս ապրեցաւ ինը հարիւր յիսուն տարի: — 2. Գամիչը Ֆլամարիօն մեծ աստեղագետ է: — 3. Սոկրատ՝ Յոյն մեծ փիլիսոփան՝ ապրեցաւ Քրիստոսէ հինգ դար առաջ: — 4. Ս. Բարսեղ, Ոսկերբան, Սահակ, Մեսրոպ Եղիշէ՝ Եկեղեցական հայրեր են: — 5. Դաւիթ, Սա- մուէլ, Եզեկիէլ եւ Յովսէան մարգարէներուն կեանքը կը կարգանք Ս. Գըր- քին մէջ:

10. Վերի **7.** եւ **8.** հրանագներուն մէջի անուններ Յոմնակի րէքէ:

11. Սա անունները Եզակի րէքէ.

Դռներ, հարսներ, մատներ, ոտքեր, աչքեր, ներքեր, տէրեր, լուցկի- ներ, ջորիներ, անձեղներ, տարիներ, դարեր:

12. Դե՛ք պահանջուած տեսակով ու ձեռով բառեր եւ իրաւու- իով արեցէք.

1. Էական Դերանունի Ա. Դէմք, Եզակի Ուղղականը: — 2. Ասուած Յատուկ անունին Եզ. Բացառականը: — 3. Խնդրե՛լ Ներգործական Բային

Մահմ. Եղանակ, Ներկայ Ժամանակ Եզ. Ա. Դէմքը, — 4. Պատճառ (*) նշանակող Շաղկապ մը, — 5. Ստացական Ածական՝ Ա. Դէմք ներկայացընող, — 6. Մայր բառին Եզ. Ուղղականը՝ ս Դիմորոշ Յօդով, — 7. Քանակութիւն ցուցնող Մակբայ մը, — Ապրիլ Բային Ստորագրասական եղանակ, Եզակի Գ. Դէմքը:

13. Հարցումներուն պատասխանեցէ՛ք՝ Թ. Պրակ, էջ 60, Դաս. 8 ին համեմատ.

1. Էջ մը թնչ կը տանէր, — 2. Ե՛րբ սահեցաւ ոտքը, — 3. Ո՛ր ինկաւ, — 3. Յամար ելլելուն պէս թնչ զղաց, — 5. Ի՞նչ ըսաւ ինքնիրեն:

6. Ուրիշ օր մը թնչ պատահեցաւ, — 7. Աս անգամ թնչ կար վրան, — 8. Ի՞նչպէս էր բռնը, — 9. Ի՞նչու կը թնչ ուզեց, — 10. Ի՞նչ ըրաւ, — 11. Ի՞նչ եղաւ սպունդը, — 12. Ի՞նչ պիտի ըլլար խեղճ իշուկը, — 13. Ի՞նչպէս հասաւ առուին եզերքը, — 14. Ի՞նչ զրաւ միտքը, — 15. Ի՞նչ կը հետեւի այս առակէն:

5. ԴԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱՔԱՂ (Շար.)

Ածական (Բ. Մաս Խօսքի)

Ածական. — Ածականը բառ մ'է որ Գոյականին քով կը դրուի՝ անոր ի՛նչպէս ըլլալը ցուցնելու կամ անոր իմաստը որոշելու համար:

Ածականը որ էական Բային քով կը դրուի, Ստորագելի է նոյն բային ենթակային:

Որակական է Ածականը եթէ կրնանք անոր քով դնել մարդ կամ բան բառերը:

Ածականը թիւ եւ հոլով չունի՝ եթէ Գոյականի հետ գործածուած է:

Գոյականաբար գործածուած Ածականը, ճիշտ Գոյականի պէս, կ'ունենայ թիւ եւ հոլով, եւ կ'ըլլայ Տէրբայի, Սեռի կամ Բնութեան խնդիր:

(*) Պատճառ նշանակող Շաղկապ են, որ, որպէս զի, վասն զի, ինչու որ, եւայլն:

Որոշիչ ածական. — Որակական ածականէն զատ կան չորս տեսակ ածականներ, որոնք Գոյականին ինչպէս ըլլալը չեն ցուցներ, այլ անոր իմաստը կը ճշդեն, կ'որոշեն:

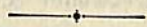
Որոշիչ ածական են.

1. Յուցական ածականը. — Այս, սա, աւ, այդ, աս, սա, այն, նա, ան:

2. Սացական ածականը. — Իմ, քու, իր, անոր, մեր, մեր, իրեց, անեց:

3. Թուական ածականը. — Որ թիւ, կարգ, չափ կը ցուցնէ. մէկ, երկու կամ երկուք, երեք, չորս, հինգ, եւայլն: Առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, եւայլն, Բաշխական թուական կը կոչուին՝ մէյմէկ, երկերկու, երեքական, չորսական, եւայլն: Կայ նաեւ չափ ցուցնող թուական ածական. մէկնոց, երկուքնոց, երեքնոց, չորսնոց, եւայլն:

4. Անորոշ ածականը որ Գոյականին իմաստը տարտա՛, անստոյգ, մասնակի կերպով մը կ'որոշէ. — Քանի մը, ասանկ, սասանկ, անանկ, այսքան, այդքան, այսինչ, այնինչ, ի՛նչպէս, ո՛ր, ի՛նչ, եւայլն:

6. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

14. Որակական ածականներուն սակ զիմ փառեցէք.

Սոխակը, որ կը ըսուի նաեւ պլպուլ, պարլիկ՝ փափկիկ Պառնու մ'է, Փայլուն փետուրներ չունի Պարզ ու անշուք փետուրներով ծածկուած է՝ Պուխ գոյնով, Կըսեն Պէ իր բոլոր շինելու մէջ վարպետ է: Միայն երգել զիտէ, բայց՝ երբ երգէ՝ ամէն բան կը լռէ՝ լսելու համար անոր անուշ ճառողունն ու զողորմիկ զեղզեղը՝ մերձ ախոյժ, զուարթ ու բարձր, մերձ մեղմ, ծանր ու մեղմադատ:

15. Հոլովեցէք. — 1. Աս սղան, աս ըսածդ, ան օտը, — 8. Իմ բաղդս, քու հաշիւդ, անոր գերեզմանը:

16. Սա բառերն Յոգնակի իրէք՝ (Ածականներն ալ).
Իմ պարտքս, բու պատիժդ, անոր հոգին, իմ իրաւունքս, բու լսոցդ, անոր սէրը, իր խօսուածքը:

Նոր Դպրոց, Ժ. Պրակ

- 17. Նոյն բառեր մէյմէկ խօսքի մէջ գործածեցէք :
- 18. Սա բացարձակ թուական ամականները գրով գրեցէք.
2, 3, 4, 14, 18, 27, 39, 41, 55, 60, 100, 1000.
- 19. Սա Դասական թուական ամականները գրով գրեցէք.
1⁰., 2⁰., 3⁰., 4⁰., 5⁰., 6⁰., 7⁰., 8⁰., 9⁰., 10⁰., 11⁰.,
12⁰., 13⁰..

20. Հոլովեցէք. — Մէկ, երկուք, երեք, չորս, երեսուն.
21. Կէտերուն տեղ դրէք պատշաճ բառերը.

1. Բնութեան մէջ գտնուող բաները կը բաժնուին ... մեծ կարգերու կամ խումբերու. — 2. Շնչաւոր էակները կը կոչուին ... — 3. Գետնէն բուսեող, ստոյղ նիւթերը կ'ըսուին ... — 4. Հողին մէջ գտնուող քրէական նիւթերը կ'ըսուին ... — 5. Արժամն ու երկամբը ... են: — 6. Կոտենն ու եղիպոսոցորենը ... են: — 7. Կուզն ու աղուէսը ... են: — 8. Այն կենդանիները որ ոսկոր ունին, ... կը կոչուին՝ ինչպէս ... — 9. Այն կենդանիները որ ծիծ (ստիւք) ունին, ... կը կոչուին, ինչպէս ... — 10. Այն կենդանիները որոնց մարմինը կակուղ է, ոսկոր չունին, ... կը կոչուին, ինչպէս ...:

22. Թ. Պրակ էջ 62, Հրամանգ 34ի բառերուն նման ուրիշ բառեր ալ գտէ՛ք (գո՛նէ մէյմէկ հաս) նախադաս ու Յետագաս մասնիկներով:

7. ԴԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱԲԱՂ (Շար.)

Դերանուն (Գ. Մաս Խօսքի)

Պերանուն է այն բառը որ անունին տեղ կը դրուի: Դերանուններն ունին Դէմք, Թիւ, Հոլով:

Էական դերանունները երեք դէմքերը կը ցուցնեն.

Ա. Դէմք՝ Ես, իս, իմ, ինձի, ինձմէ, ինձմով:

Մեկ, մեզ, մեր, մեզի, մեզմէ, մեզմով:

Բ. Դէմք՝ Դուն, քեզ, քու, քեզի, քեզմէ, քեզմով,

Դումք, ձեզ, ձեր, ձեզի, ձեզմէ, ձեզմով:

Գ. Դէմք՝ Ան կամ անիկա, անոր, անիկ կամ անորմէ, անով: Անոնք, անոնց, եւայլն: Ինք, զինք, իրեն, իրմէ, իրմով, իրեմէ, իրեմց, եւայլն:

Մանօք. — Շատ անգամ Հայցականներուն սկիզբը *զ* գիրը կը դրուի՝ Ուղղական հոլովին հետ չչփոթելու համար: Այսպէս՝ թէ՛ Անուններուն եւ թէ՛ Դերանուններուն համար: Այս *զ* գիրը Հայցականի հոլովանիչ է գրաբարի մէջ:

Յուցական դերանուններն են.

Ա. Դէմք՝ Այս, աւ, աւիկա, սա — ստոնք:

Բ. » Այդ, աք, աքիկա, սա — ստոնք:

Գ. » Այն, ան, անիկա, նա — անոնք:

Սացական դերանուններն են.

Ա. Դէմք՝ Իմս կամ իմինս, մերք կամ մերինք:

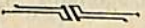
Բ. » Քուք կամ քուինք, ձերք կամ ձերինք:

Գ. » Անորք կամ անորինք, իւրք կամ իւրեմք, անոնք կամ իրեմք, եւայլն:

Յարաբերական դերանուն է որ, եւ այն բառը որուն

կը յաջորդէ, կ'ըսուի Յարաբերակ: Յարաբերական դերանունը այսպէս կը հոլովուի. Որ, զոր, որուն, որու, որմէ, որով: Որմէք, զորմէք կամ զորս, որմէք, որմէքմէ, որմէքմով:

Անորոչ դերանուն են այն բառերը որ անունին տեղ կը դրուին՝ անորոչ գաղափար մը տալով իրենց ներկայացուցած անձերուն կամ իրերուն վրայ: Անեկեմք, մեկը, միւսը, ոչ մեկը, իրար, բան մը, ինչ որ, անեմ մեկը, ոչինչ, ուրիշը, միեւնոյնը, ո՛ր, ո՛րք, ի՛նչը, ո՛րչափը:

8. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳԵՐ

23. Դերանուններուն ակիւն գիծ քաշեցէք.

- 1. Տղան, զուն պէտք է սիրես ծնողքդ: Անոնք քեզի համար շատ նեղութիւն բուշած են. իրենց պէտք է նուիրես սիրտդ, ու ջանաս անոնցմէ սիրուելի: — 2. Տեսէք սա պտուղները: Եւսկա պիտի տամ ձեզմէ ամէնէն խելօքին: Անիկա ալ պիտի տամ անոր որ աղէկ կարգաց: — 8. Անա՛ երկու

գիրք. ասիկա իմա է, անիկա ալ բուկինդ է. — 4. Կաղամար չունիս. անորինը առ, որ աւելի մեծ է. — 5. Դուք ձերիններէն գո՞հ էք: — 6. Բարի աղջիկն ան է որ իր մօրը կ'օգնէ. աւուածք, կարկտուք, լուացք կ'ընէ: — 7. Լուէ. մէկը եկաւ, տեսնէք ո՞վ է: — 8. Ի՞նչ է ուզածդ: — Ոչինչ:

24. Որո՞եցե՞ք թէ նոյն Դերանունները ի՞նչ պատճօն կը վարեն խօսեալուն մէջ. (Տէրբայի՞ են, Սեռի խնդի՞ են, Բնութեան խրնդի՞ են):

25. Ցուցական դերանունները որո՞եղով՞ ըստք թէ ո՞ր բառերուն տեղը կը բռնեն.

1. Այս զամբիկը իմ հօրս է, ան ալ իմինս: — 2. Աս ձիերը աւելի աշխոյժ են քան ատոնք: — 3. Անոնցիններուն խոտ կերցուցէք, ասոնք ալ տխուր բաշեցէք: — 4. Մինչեւ որ պարտէզ մը գնէք, ասիկա մշափեցէք:

26. Յարաբերականներն ու Յարաբերեալներն որո՞եցե՞ք.

1. Տրուօ, որ հացագործի մը զուակ է, Ֆրանսացի զօրավարներու մէջ նշանաւոր եղաւ. — 3. Ֆրանքիլն, որուն անունը լսած էք, շանթարգելին հնարիչն է. — 3. Յովհաննա տ'Արքը, որ հիմա իբրեւ սրբունի կը պաշտուի, Անգղիացիները վաճակեց Ֆրանսայէն:

27. Չասեցե՞ք Անորո՞ւ անկաններն ու Անորո՞ւ դերանունները.

1. Մէկու մը հետ կը խօսիս: — Այո: — 2. Ի՞նչ բանի վրայ կը խօսէիր: — Ոչինչ: — 3. Իրար սիրեցէք: — 4. Ամէն զիւր, ամէն բաղադիր սովորութիւններն ունի: — 5. Միւս տղան ալ կանչէ: — 6. Ուրիշ մարդ չեմ ուզեր: — 7. Ի՞նչ գոյներ ունի ձիածանը: — 8. Ոչինչ խօսքեր մի գրուցեր: — 9. Ալ յիսյ, ամէնը սասնք են: — 10. Միւսները որո՞ւ պիտի տաս: — 12. Ուրիշին ըրէք այն բանը որմէ կ'ախորժիք: — 13. Ո՞րը գիտես:

9. ԳԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱԲԱՂ (Շար.)

Բայ (Դ. Մաս Խօսքի)

Թիւ ու Դէմք. — Բայը կ'ըլլայ եղակի կամ Յոքնակի թիւով, եւ ամէն թիւի համար ունի երեք Դեմք:

Եւ եղակի Ա. Դէմքի համար, Ի՞նչ եղակի Բ. Դէմքի համար, Ան եւ ին՞ք եղակի Գ. Դէմքի համար: Մենք՝ Յոքնակի Ա. Դէմքի համար, եւ այլն:

Բային լրացուցիչները — Սեռի խնդիրը գտնելու համար, զո՞վ, ի՞նչը հարցումները դնելու է Բային քով: Բնութեան խնդիրն ալ կը գտնենք սա հարցումներով. որո՞ւ, որո՞ւն, որո՞վ, որո՞ւ հետ, որո՞ւ հետեւ կամ ի՞նչ քանի, ի՞նչ քանի, ինչո՞վ, ի՞նչու, ի՞նչպէս, եւ այլն:

Բային ժամանակները. — Ժամանակը կը ցուցնէ թէ գործ մը կը կատարուի, կատարուած է կամ պիտի կատարուի: Երէք ժամանակ կայ.

1. Ներկայ որ կը ցուցնէ թէ գործը կը կատարուի խօսուած միջոցին:

2. Անցեալ որ կը ցուցնէ թէ գործը առաջուց կատարուած է:

3. Ապառնի որ կը ցուցնէ թէ գործը պիտի կատարուի յետոյ:

Բային եղանակները. — Եղանակը ցոյց կուտայ գործողութեան ձեւը, կերպը: Եղանակը չորս է:

1. Սահմանակալ որ կը հաստատէ:

2. Հրահայտակալ որ պատուիրելու ձեւ ունի:

3. Ստորադասակալ որ կը ցուցնէ թէ գործ մը ուրիշ գործէ մը կախում ունի:

4. Անորոշ եղանակ են Բային Աներեւոյթն ու երեք Դերբայները: Անորոշ եղանակը Թիւ ու Դէմք չունի:

Եւե՛ք Լծորդութիւններ. — Բայ խոնարհելը կը նշանակէ նոյն բային եղանակներն ու ժամանակները ըսել կամ գրել: Երեք Լծորդութիւն կայ.

Ա. որուն Աներեւոյթը եղ կը վերջաւորի:

Բ. » » ինչ »

Գ. » » ալ »

Կայ նաեւ ուր վերջաւորող բայերու ձեւ մը որ քիչ կը գործածուի:

10. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

28. Երեք Դէմքի Բայերը զաս զաս գրեցեք.

Կը դիտեմ, կ'անցնին, կ'ընդունին, կ'առնէ, կը գրօսենն, կ'աշխատինք, կը բարեւէք, կ'ազգարարեն, կը նշմարուէին, կը զմայլէիր, կը գործածենք, պիտի ներէին, աղօթեցէք, կը դիզուի, պիտի մնայ:

29. Նոյն Բայերուն Խիւր որոշեցեք :

30. Սա խօսքերուն մէջ ո՞ր բառերը Սեռի խնդիր են.

- 1. Բծիշկը հրևանդ կը դարմանէ: — 2. Զաղացքը ցորեն կ'աղայ: —
- 3. Խնձորենին խնձոր պիտի տայ: — 4. Ատրինէ իր ժամանակը լաւ կը գործածէ: — 5. Մեր անձը խնամելու ենք: — 6. Վարձակալը վճարեց իր պարտքը: — 7. Որսորդը նապաստակ մը տեսաւ, — 8. Հաց պիտի ուտես:

31. Գտէք Բնութեան խնդիրները.

- 1. Դաշտին մէջ ձի մը կը բաշէր երկրագործին սայլը, — 2. Երկինքէն անձրեւ ու կարկուտ կ'իջնեն: -- 3. Անձրեւը օգտակար է բոյսերուն: — 4. Դարբինը պատին մէջ երկամ վանդակ մը դրաւ: — 5. Վանդակէն չորս թռչուններ թռան եւ ծառին վրայ ծառեցան:

32. Վերի Հրահանգներուն մէջ Բայերը ի՞նչ ժամանակ են :

33. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ Բայերը ի՞նչ եղանակ են.

- 1. Աղջիկդ իր բոյրին բով դրկէ: — 2. Տղադ ես պիտի հոգամ: —
- 3. Կ'ուզեմ որ գիտ սիրես: — 4. Զուրը գայ՝ ջաղացքն աղայ, խենթն ուտէ՝ ելլէ խաղայ: — 5. Ինձի բառունն փարս տաս՝ կ'օգտէ:

34. Նոյն Հրահանգը Յոնակիի փոխեցեք :

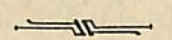
35. Սա բառերուն հակամիջը գտէք.

Գիշեր, լուսաւոր, ոտք, կեանք, սատանայ, ծով, երիտասարդ, դժոխք, մեղաւոր, սուղ, գեղեցիկ, հարուստ, եերմակ, տրտում, կարծի, մեծ, թը-թու, լեցուն, հոգի, պաղ, ծոյլ, կանուխ, ետք, շատ, այլ, վար, արագ:

36. Ի՞նչ Հօլով կ'ըլլան սա հարցումներուն պասսախանող բառերը.

- 1. Ո՞վ, ի՞նչը, 2. Որո՞ն, ի՞նչ բանին: 3. Որո՞ւ, ի՞նչ բանի: 5. Զո՞վ, ի՞նչ բանը: 5. Որմէ՞, ի՞նչ բանէ: 6. Որո՞վ, ի՞նչ բանով:

37. Յոնակի անուններուն վեջ Հօլովները գտնելու համար ի՞նչ հարցումներ քնելու է՝ գրեցեք զաս զաս :

11. ԴԱՍ. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱՔԱՂ (Շար.)

Երեք Լծորդութեանց վերջաւորութիւնները

Սահմանական եղանակ Ներկայ

Ա. Լծորդ.		Բ. Լծորդ.		Գ. Լծորդ.	
եւ	ենի	իւ	ինի	աւ	անի
ես	եի	իս	իի	աս	աի
ե	են	ի	ին	այ	ան

Անցեալ անկատար

եի	եիւնի	եի	եիւնի	այի	այիւնի
եիր	եիի	եիր	եիի	այիր	այիի
եր	երն	եր	երն	ար	արն

Անցեալ կատարեալ

իցի	եցիւնի	եցայ	եցանի	ացի	ացիւնի
եցիր	եցիի	եցար	եցաի	ացիր	ացիի
եց	եցին	եցաւ	եցան	աց	ացին

Բացարձակ այաւոնի

(Սահմանական եղանակ Ներկային պէս)

Անկատար ապաւոնի

(Սահմանական եղանակ Անկատարին պէս)

Հրամայական եղանակ Ներկայ եւ Ապաւոնի

	ենի		ինի		անի
ե՛	եցիի	ե	իցիի	ս	ացիի

Ստորագասական եղանակ Ներկայ եւ Անկատար

(Սահմանական եղանակ Ներկային ու Անկատարին պէս)

Անորոշ եղանակ

եղ, ող, ած, եղու իղ, ող, ած, եղու աղ, աղող, աղած, աղու

12. ԳԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

38. Բայերուն Լծորդուքիւնը որոշեցէ՛.

Հովիւին շունը, որ հօտերուն կը հսկէ, խելացի կենդանի մ'է: Ան կ'առաջնորդէ ոչխարները արօտատեղին, եւ կը զգուշացնէ արտերու մէջ մտնելէ: Գիշերը արժուն կը մնայ, թող չի տար որ գողերն ու գայլերը մօտենան հօտին. կը հայչէ, կը վազէ, բնջ կ'ընէ կ'ընէ՝ իր տէրը կ'արժնցնէ: Զի վահնար: Անոր կը վստահինք մեր տունն ու տեղը, մեր ազարակն ու կալուածները:

39. Սամմ. եղանակով խոնարհեցէ՛ք (Ներկայ, Անկասար, Կասար-եալ, Բացարձակ եւ Անկասար ապաւնի ձեւերով):

Դաս մը սորվիլի. — Պաս ներկել: — Վեգ խաղայ:

40. Եզակի լրէ՛ք սա խօսքեր.

Այժերը կուտան կամ. Անոնց մազով կերպաս կը հիւսենք, Այժերը ոչխարներէն աւելի արագաշարժ ու քիչ վախկոտ են: Սարերէն վեր կը մազլցին, Ժայռին ծայրերէն կը ցատտտեն: Հեղեղատէն կը ցատկեն. կը խաղան, կը շարժին, մացառներէն կանաչ ձիւեր կը բաղեն ու կ'ուտեն: Շատ բմտո՞՞ծ ու խենթուկ շարժումներ կ'ընեն: Անուշ նայուածք մ'ունին որ զիրենք կը սիրցնէ:

41. Սա Բայերուն Հրամայական, Ստորագասական եւ Անորոշ Եղանակները գտէ՛ք (բոլոր ժամանակներով).

Հանդարտ երգել, խելօք նստիլ, բարձր պոռալ: Դպրոց երթալ, նամակ ընդունիլ, պարտք մոռնալ:

42. Գտէ՛ք 5 բարդ բառեր՝ ա Յօդակապով, 5 հաս՝ ու Յօդակապով, 5 հաս՝ ե Յօդակապով եւ 5 հոս՝ առանց Յօդակապի:

43. Սա բառերուն հոլ գրէ՛ք մէյմէկ Բացայայտիչ (Թ. Պրակ, էջ 68, Հրամ. 54).

- 1. Ս. Գրիգորի. — 2. Արիստակէս. — 3. Պետրոս. — 4. Դաւիթ.
- 5. Բեժդէճէմ. — 6. Յովհաննէս. — 7. Տէր Կարապետ. — 8. Աբգար.
- 9. Լնտոն. — 10. Մոսկուս. — 11. Ներսէս. — 12. Սանդուխտ.
- 13. Եզր. — 14. Գրիգոր:

44. Գոյականներն Ածականի փոխեցէ՛ք, եւ Ածականներն ալ Գոյականի: (61, Ը. 6):

Երկնային կապուտութիւն, ծովային խաղաղութիւն, հողային բարեբերութիւն, երկրային հարստութիւն, բոցեղեն փայլ, ցուրտ օդ, կենդանական ստիք. ատելի ցեղ, սիրելի ծնողք, աշակից ընկեր, մարդկային պարկեշտութիւն, զուարթ մանուկ, վրէժմնդիր ճիւղ, զետային խորութիւն, կազմական կանոնադիր, ընտանեկան երջանկութիւն, բնական անհողութիւն, պատկերոտ բնութիւն, ժամանակաւոր հեշտանք:

13. ԳԱՍ. — ԸՆԿԷՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱԲԱՂ (Շար.)

Դերբայ, Մակբայ, Նախադրութիւն

Դերբայ — Երեք ընդունելութիւնները կը վերջաւորին ող, ած, չու կամ շիք: Ասոնք էական բային հետ կը կազմեն բային Բաղադրեալ Ժամանակները: Նաեւ իբրեւ Ածական ալ կը գրուին Գոյականներուն քով:

Գոյականի պէս ալ կը գործածուին եւ կ'ըլլան Տէրբայի, Սեռի խնդիր, Բնութեան խնդիր:

Ած եւ եր. — Ած վերջաւորողները ունին նաեւ երձեւ մը: Տեսած = տեսեր, խօսած = խօսեր, թողած = թողեր:

Մակբայ. — Բային քով կը գրուին Մակբայները՝ որոշելու համար գործողութեան եղանակը, ժամանակը, տեղը, քանակութիւնը, եւ այլն:

Գլխաւոր Մակբայնէն են.

- 1. Եղանակի. — Աղէկ, գեղ, դիտեստք, կարևաւ, ալկարայ, եւ այլն:
- 2. Ժամանակի. — Հիմա, վաղը, երէկ, այսօր, երբ, երբեմն, ուշ, կանուխ:
- 3. Տեղի. — Հոս, հոն, հեռու, մօտ, ուր, ուրիշ:
- 4. Քանակի. — Բաւական, նաեւ, ա՛յ, այնչափ, շատ, քիչ, նուազ, առաւել, եւ այլն:
- 5. Հարցումի. — Ինչո՞ւ, ինչպիսի, ո՞րչափ, ե՞րբ, ո՞ւր:
- 6. Բացասումի. — Ո՛չ, թեւ, երբեք, մի՛, չ:
- 7. Հաստատումի. — Այո՛, անշո՛ւշտ. հարկաւ, եւ այլն:
- 8. Տարակուսական. — Գուցէ, միթէ, արդեօք:
- 9. Յուշական. — Ահա, անաւասիկ:

Որակական ածականները երբ Բային քով գրուին, Մակբայ են: Նոյնպէս Գոյականներուն Գործիական հոլովները:

Նախադրութիւն. — Նախադրութիւնը Գոյականին

քով կը դբուի եւ յարաբերութիւնն կամ կապ է Գոյա-
կանի մը եւ Բայի մը մէջտեղ :

Գլխաւոր Նախադրութիւններն են. Վերջը, առաջ,
մեջ, դուրս, ետեւ, առջեւ, վրայ, սակ, քով, եւայլն :

Շատ մը Նախադրութիւններ բայի քով կը դբուին,
Մակբայի պաշտօնով :

Զ, ի, յ, ց, առ, ընդ, ըս բառերն ալ, որ Գոյա-
կաններուն սկիզբը կը դբուին, Նախդիր են :

14. ԳԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

45. Սա Գերբայներ իբեւ Տերբայի գործածեցէ մէյմէկ խօս-
քի մէջ.

Առածս. ունեցածդ, ուտելիքը, պահողը :

46. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ Մակբայներ ի՞նչ տեսակ են.

- 1. Տղաքը Գողղիբերէն աղէկ կը խօսին : — 2. Հարկաւ պիտի խօսին
- 3. Ակամայ գործեցինք այս սխալը : — 4. Այսօր պիտի չգան եղբւր :
- 5. Երէկ օրը անձրեւոտ էր, նայինք վաղը պիտի բացօթի : — 6. Հիմա կուգամ :
- 7. Բաւական ուշացայ, այնպէս չէ : — 8. Թերեւս գայ : —
- 9. Անկեղծ եղէք ինծի հետ : — 10. Անուշ անուշ խօսինք : — 11. Բոլորովին կը մերժեն : Սնուտ է : — 12. Այն կամոջ՝ պատասխան տուր :

47. Սա Նախադրութիւններուն քով մէյմէկ Գոյական կամ Գե-
րանուն խնդիր դրէք :

Հետը, առաջ, ետեւ, բովը, վրան, դիմաց, մօտը, նկատմամբ :

48. Շեղագիր բառերը ջնջելով՝ միւս բառերուն կցեցէք Սա-
ցական մասնիկներ : (Թ. Պրակ, էջ 69, Հրահ. 57) :

Օրինակ. — Իմ գիրքս, Գրեցէք = իմս :

- 1. Յակոբին գիրքը : — 2. Մարիամին հայրը : — 3. Ծովին ջուրը :
- 4. Մարդուն ծոպակը : — 5. Չիբրուն խնայիքը : — 6. Որտղներուն մախաղը :
- 7. Քահանաներուն ողջոյնը : 8. Գեղին ընակիչներուն : —
- 9. Աջ կողմերէն : — 10. Միւս ընկերներով : — 11. Ետեւի ոտքին : —
- 12. Առջեւի կնիակներուն : — 13. Վերի վարձակալներէն : — 14. Դրօք հիւրերով : — 15. Վերջի առակներէն : — 16. Առտուան պատարագին :

49. Որ Յարաբերական դերանունը Յոնականի թիւով մէյմէկ խօս-
քի մէջ գործածեցէ վեց հոլովներով :

50. Յետոյ քէք քէ նոյն խօսքերուն մէջ Յարաբերական դերա-
նուններ ի՞նչ պատճռն ունին (Տերբայի՞ են, Յակագուցի՞, Սեւի՞
քէ Բնութեան խնդիր) :

51. Յետոյ նոյն վեց հոլովով Յարաբերական դերանուններ ե-
զակի քէք՝ իրենց վերաբերեալ մասերով :

15. ԳԱՍ. — ԸՆԳՀԱՆՈՒԻ ՎԵՐԱԲԱՂ (Շար.)

Շաղկապ, Զայնարկութիւն

Շաղկապ. — Երկու բառ կամ երկու Նախադասու-
թիւն իրարու կապելու համար կը դբուի Շաղկապը :

Գլխաւոր Շաղկապներն են. եւ, ու, վասնզի, ինչո՞ւ
որ, քե, եքե, քեպէս, որովհետեւ, քայց, սակայն, իսկ,
արդ, ուրեւն, կամ :

Ա՛յ բառը (չեչտով) Մակբայ է, եւ կը դբուի Բայի
մը քով :

Ա՛յ բառը (առանց չեչտի) Շաղկապ է, եւ երկու հա-
մատեսակ բառերու քով կը դբուի կրկնուելով :

Որ Յարաբերական դերանունն է, եւ կը դբուի ուրիշ
բառ մը չկրկնելու համար :

Որ Շաղկապ է, եւ կը դբուի Ստորադասական խօս-
քին սկիզբը :

Շաղկապներն այլեւայլ իմաստ կուտան.

- 1. Ժամանակ կը ցուցնեն՝ երբոր, մինչեւ որ եւայլն :
- 2. Պատճառ » վասնզի, քանի որ, ինչո՞ւ որ :
- 3. Հակադրութիւն » քայց, սակայն, այդ, իսկ :
- 4. Բաղդասութիւն » քան քե, մանաւանդ քե :
- 5. Եղանակ » ինչպէս որ :
- 6. Թեութիւն » քե, եքե, քե որ, քեւ :
- 7. Քանակութիւն » քան քե, այնչափ որ, որչափ
որ, եւայլն :

Չայնարկութիւն. — Կիրք, յուզմունք, ուրախութիւն, ցաւ, դարմանք, եւայլն յայտնող բառն է Միջարկութիւնը՝ որ կը դրուի երկու ստորակէտի մէջ եւ խօսքին խմաստին հետ ուղղակի կապ չունի, բացէն հանուած ձայն մ'է :

Չայնարկութիւն են. Ո՛հ, Է՛հ, թե՛հ, թարթ, աւանդ, ախտս, մեղո՛, օ՛ն, ո՛յ, ա՛յ, կեցցե՛, եւայլն :

Չան. — Միջարկութիւններուն այլեւայլ տեսակները ճշտուած են Տարրական Քերականութիւնին մէջ (47 երես) :

Խօսքին մասերը. — Գոյական, Ածական, Դերանուն, Բայ, Մակբայ, Նախադրութիւն, Շաղկապ, Չայնարկութիւն խօսքին մասերն են. ասոնցմով կը կազմենք մեր խօսքը :

Ասոնցմէ՛ Գոյականը, Դերանունը, Բայը փոփոխական բառ են, ինչու որ իրենց ծայրը կը փոխուի :

Իսկ Ածական, Մակբայ, Նախադրութիւն, Շաղկապ եւ Չայնարկութիւն անփոփոխ բառեր են :

16. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

52. Շաղկապներն ստորագծեցէք.

1. Աշխատութիւնը սիրեցէք, տղանք, ինչու որ ան կը բերէ ձեզի երջանկութիւն — 2. Կան պիտի սորվիս, կան պիտի պատժուիս — 3. Էշն ու չորին ազգական են իրարու : — 4. Անձրեւանոցը բնց, երբոր անձրեւ տեղայ : — 5. Չեմ ուզեր, քանի որ կը վարանիս : — 6. Ո՛ր կ'ուզես որ երթամ, ըսէ՛ կամ թող տուր որ նստիմ : — 7. Առաջին պիտի ելլէ, եթէ շարունակէ աշխատիլ : — Գիր ալ գրեցի, գրօսանք ալ ըրի :

53. Չայնարկութիւններն ստորագծեցէք.

1. Աւա՛ղ, հիւանդ եմ. — 2. Ա՛հ, մի խնդար : — 3. Եղո՛ւկ, իմ բաղդը աս է եղեր : — 4. Օ՛ն, շուտ քալէ : — 5. Ո՛վ մարդ, պիտի մեռնիս վերջապէս : — 6. Է՛հ, դուն ալ պիտի ծերանաս :

54. Սա Բայերուն ներհակը գտէք, (Տես 2. Պրակ, էջ 64, Նր. 42): Մտննալ, սփռել, վառիլ, աւելցնել, քակել, աւրել, ուշանալ, հե-

տելիլ, մարբել, լուել, ծնիլ, կոպել, իջնել, թողնել, ատել, վարձատրել, ցրուել, ուրախանալ, պզտիկնալ, յայտնել, նիհարնալ (կամ վատիլ), օրհնել, շինել, գնել, տիրիլ, լալ, յիշել, հանդարտիլ, արգիլել, հրամայել, գտնել, հանգչիլ, առողջանալ, քաղել, գոցել, գանձել, արժնալ :

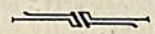
55. Սա Բայերով մէյմէկ խօսք շինեցէք, (Թ. Պրկ, էջ 73, Նր. 69):

1. Են : — 2. Իչէք : — 3. Ենք : — 4. Կը մտածեմ : — 5. Ենք : — 6. Եկէք : — 7. Կը գործածուի : — 8. Կ'երթանք, կը հագինք, կ'ընենք : — 9. Կը պտտին : — 10. Ցողնեցանք :

56. Թ. Պրակ, էջ 60, Հրահ. 28 ի Բայեր երեք սիւնակի մէջ գրեցէք՝ որոշելով երեք Լծորդութիւններ :

57. Հարցումներուն պատասխանեցէք.

1. Ո՞ր կենդանինք կամ կուտան : — 2. Ո՞ր կենդանինք բուրդ կուտան : — 3. Ո՞ր կենդանինք մարդու վնասակար են : — 4. Ո՞ր կենդանինք բոյսերուն կը վնասեն : — 5. Ի՞նչ կ'ընեն կենդանիներուն եղջիրն ու կնիկը : — 6. Ո՞ր կենդանին կուտայ փղոսկր : — 7. Ի՞նչ կուտայ կէտ ձուկը : — 8. Ի՞նչ կուտայ մորիս կոշուած ձուկը : — 9. Ի՞նչ օգուտ ունի մորի. ձուկին եղը : — 10. Ի՞նչ օգուտ ունին թռչուններուն փետուրները :

17. ԴԱՍ. — ԸՆԳՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԱԲՈՂ (Շար.)

Կեսարուրեան նշաններ, Առողանուրեան նշաններ

Կեղադրութեան նշաններն են.

Բուր (') կը դրուի զեղչուած բառի մը տեղ :

Ստորակէս (,) կը դրուի համատեսակ բառերու մէջ :

Կէս (.) կը դրուի լրացած խօսքերու մէջ :

Վերջակէս (:) կը դրուի խօսքը աւարտած տեղը :

Առողանուրեան նշաններն են.

Շեք (') կը դրուի ուժով հնչուելիք վանկին վրայ :

Ապարաց (') կը դրուի կրճատուած ձայնաւորին տեղ :

Գլիմ (—) կը դրուի հարց-պատասխանի ատեն :

Պարոյկ (°) կը դրուի հարցական բառերուն վրայ :

Նեկար (˘) կը դրուի ձայնարկութիւններու վրայ :

Ներքալմայ (~) կը դրուի տողին ծայրը կէս մնացած

բառին տակը :

Չակերտ (« ») կը դրուի ուրիշին խօսքը զատելու համար: Փակագիրձ ( ) կը դրուի միջանկեալ խօսք մը զատելու համար:

Կախման կէտ . . . կը դրուի թերի խօսքէ մը ետքը:

18. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

58. Սա խօսքեր գրեցէ՛ք՝ Կէտադուբեան եւ առոգանութեան նշանները դնելով.

1. Ծովին զօրն աղի է իսկ անձրեւինը անուշ: — 2. Եղբեանին յամիկը շուշանը ծաղիկ են: — 3. Երբը կը սիրեմ գեղեցիկ բնութեան վրայ կը ճիտեմ ասոնք եղան իր վերջին խօսքերը: — 4. Այն հերիք է տղայ գլուխ կը ցաւի: — 5. Զին կուտէ բայց չի խօսիր չ'երգեր: — 6. Աղէկ կըլլայ ոչ ուրեմն մի դպչիր: — 7. Որու համար կը բանիս աս ծաղիկը: — 8. Կեցցես Մարի շատ սիրուն նուէր մէ ինձի տուածդ: — 9. Ցիտու ըսաւ Սող տուէք որ իմ բովա գան ատ տղաքը: — 10. Հոփփոմէ այս էր սրբուհին անունը բարեպաշտ կոյս մ'էր որ նահատակուեցու: — 11. Թող զիս թող ապա թէ ոչ:

59. Սա խօսքեր ժխտական բռէք, ապա Տերբայիներ եւ Լրացուցիչներ կցելով՝ ընդլայնեցէք.

Կերէք, կը դնեմ, կը գարնէ, ըրի, ըրիր, կ'ըսեմ, շաց, կը բանայ, կուտանս, պիտի գտանանք, գարձէք, կ'իյնայ, պիտի ուտէ, գնա, գացիր:

60. Եղագիր Գոյականներն անփոփոխ պահելով՝ անոնց բով դրէ՛ք ուրիշ Գերբայներ, (Թ. Պրակ, էջ 72, Հրան. 66):

Օրհնակ. — Եւրթող մարմին. — Սեցած դէմք, եւայն:

Նեխած մարմին. — Փայլող դեմք. — Պատած շապիկ. — Տեսնելի երկիր: — Պժգալու վարմունք. — Լուսաւորուած դահլիճ. — Ընդունուած նուէր: — Պուսցող հիւանդ. — Մյակուած արջ: — Զափուած փողոց: — Զեւուած կսառ. — Վարձուած կառք. — Քալող կենդանի. — Բարկացող ծերունի. — Մեռած գործաւոր:

61. Հետեւեալ Չայնարիութիւնները մէյմէկ խօսքի մէջ գործածեցէ՛ք (Ը. Պրակ, էջ 80, Հրան. 65):

Երանի՛, Մե՛զր: Ապրի՛ս: Օ՛ն: Աւա՛դ: Ա՛յ: Ա՛ն: Կեցցէ՛: Ան՛ձք: Վա՛յ:

62. Հարցումներուն պատասխանելով՝ ըսէ՛ք թէ ի՞նչ՝ Տեսակ Չայնարիութիւն կը գործածենք.

1. Երբ բանի մը փոփարիներ: 2. Երբ բանի մը վրայ ցաւիներ: 3. Երբ բանի մը վրայ զղջանք: 4. Երբ բանի մը վրայ զարմանանք: 5. Երբ բանի մը վրայ ուրախանանք: 6. Երբ մէկուն համար զգուանք յայտնենք: 7. Երբ մէկուն բարկանանք: 8. Երբ փոխ զրանք:

19. ԴԱՍ. — ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԶԱՆԱՍԷՐ ԱՇԱԿԵՐՏԸ

Ամէն մարդ կը սիրէ բարի աշակերտը որ միշտ իր գործին կը պարասպի, ուշադիր է եւ ջանասէր: Իր ժամերը շուտ կը սահին, ինչու որ լաւ անցուած ժամանակը կարճ կը թուի: Ուսումը կը զբօսցընէ զինք, ընթերցումը հանգստութիւն կուտայ, աշխատանքը հաճոյք կ'առթէ անոր: Ամէն բան դիւրին կուգայ անոր եւ ամէնէն դժուար բաներու մէջ ալ կը յաջողի: Այդ պատճառով, ընկերներն ալ զինք կը սիրեն, ուսուցիչը կը վարձատրէ: Մայրը, որ երջանիկ է անոր բարեյօժարութեան համար, գովեստ կ'ուզէ անոր: Ապագային, համեստ գլխանական մը պիտի ըլլայ, ինչու որ համեստութիւնը սովորական ընկերն է հմտութեան, կամ՝ իմաստունին ըսածին պէս՝ «Համեստութիւնը եւ տաղանդը միշտ միասին կ'ընթանան»: Այսպիսի աշակերտի մը վիճակին կը նախանձիմ. եւ ո՛վ արդեօք չպիտի նախանձի, երբ նկատէ թէ լաւ դաստիարակութիւնը առաքինութեան աղբիւրը եւ բոլոր բարիքներու սկզբնապատճառն է:

63. Վերի հասուածը վերլուծեցէ՛ք՝ ցոյց տալով բառերուն տեսակն ու կրած փոփոխումները: Ցեսոյ որոշեցէ՛ք նախադասութեանց էական մասերն ու բառերուն պատճօնը:

20. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

64. Խօսքերն ամբողջացուցէ՛ք.

1. Վտփորի նեղուցը կը միացնէ... եւ... ծովերը: — 2. Սէլանիկի ձողը կը գտնուի... ծովուն մէջ: — 3. ... կզգին կը գտնուի Միջերկրական ծովուն մէջ: — 4. Պայթան լեռները կը գտնուին... (ն՞ր երկրի մէջ): — 5. Պայթանեան լեռնաշղթան ունի... ճիւղ: — 6. Իզմիրի ծովածոցը կը գտնուի... (ն՞ր ծովուն մէջ): — 7. Ատալիայի եւ Իսթանբուլի ծոցերը կը գտնուին... (ն՞ր ծովուն մէջ): — 8. Նիկովիդիոյ ծոցը կը գտնուի... (ն՞ր ծովուն մէջ): — 9. Ասիական Թուրքիոյ Կուսակալութիւններն են...:

65. Հետեւեալ Շաղկապները մէյմէկ խօսքի մէջ գործածեցէք,
(Ը. Պրակ, էջ 79, Հրահ. 61):

Եթէ, ու, բանի որ, եւ, երբոր, ինչու որ, որովհետեւ, մանաւանդ,
որպէսզի, բան թէ:

66. Ը. Պրակ, էջ 76, Հրահ. 53ի ներգործական բայերը Անցեալ
կատարեալ եզակի Ա. Դէմնով գրեցէ՛ք քաղը դնելով եւ Տէրբային:

67. Նոյն Բայերը Անցեալ կատարեալ եզակի Գ. Դէմնով գրե-
ցէ՛ք իմաստին յարմար Տէրբայինը կցելով:

68. Նոյն Բայերը Անցեալ անկատար եզակի Գ. Դէմնով գրելէ
եւ Տէրբայինը կցելէ ետք, մէյմէկ Սեռի խնդիր դրէ՛ք:

69. Ը. Պրակ, էջ 77, Հրահ. 57ը նորէն գրեցէ՛ք Բացայայտիչները
ջնջելով:

70. Սա զոյգ բառերը (Ը. Պրակ, էջ 78, Հրահ. 59)՝ մէյմէկ խօս-
քի մէջ գործածեցէ՛ք.

1. ԱՅոռին ներքեւ, հայրիին դիմաց, դուռին առջեւ, պատին ետեւ,
ձառին վրայ, անտուկին մէջ, հողին տակ. — 2. Հիւանդին համար, չորե-
պանին հետ, հովին դէմ, ընկոյզի չափ, գետին մօտ, կովու պէս. — 3.
Զուրէն զատ, մեռնելէն ի վեր, բազաբէն զուրս. — 4. Մինչեւ ծովեզերք,
դէպի անտառ.

71. Հետեւալ Հրահանգին մէջ շեղագիր բառերը ի՞նչ մասն
բանի են եւ ի՞նչ հոլով:

1. Աղաւթի կամաց կամաց կը վարժուի կերակուր եփելու. — 2.
Պարտէզը ջրելու կ'երթան. — Ապրողին հագուստ պէտք է, մեռնողին
պատանք. — 4. Զրին ղերածը քամին կը տանի. — 5. Խօսելիքս աղէկ
միտքդ պահէ. — 6. Աստուծոյ պարգևւածով զո՞ն ըլլալու ենք. — 7.
Ես շատս կը պատմեմ. — 8. Լողալ գիտցողները խղիղուելէ ազատեցան.

72. Անորոշ եղանակի Բայերուն գործածութիւնը ցոյց տուող
վերի օրինակներուն պէս խօսքեր շինեցէ՛ք:

73. Ըսէ՛ք՝ Առողջանութեան ո՞ր նշանները պէտք է դնել.

1. Բառի մը մէկ վանկը ուժով կարգաւոր համար. — 2. Կրճատուած
ձայնաւորի մը տեղ. — 3. Հարց-պատասխանէ առաջ. — 4. Հար-
ցական բառերու վրայ. — 5. Կիրք յայտնող բառերու վրայ. — 6. Տողին
ձայրը կհատտ մնացած վանկին տակ. — 7. Ուրիշի մը խօսքը առաջ քո-
րեւած ատեն. — 8. Իրրեւ մեկնութիւն զրուած խօսքերուն սկիզբն ու
վերջը. — 9. Դիտմամբ թերի ձգուած խօսքէ մը ետքը. — 10. Բառի մը
մէկ բանի զեւրոյցը կրնայ համառոտութեան նշան.

30

ՆՈՐ ԴՊՐՈՅ

ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹՅՅՔ

ՀԱՄԱԼԵԳՐՈՆ ԿՐՈՒԹԵԱՄԲ

1⁰. — Դպրոցական տարին 10 ամիս ըլլալով՝ ՆՈՐ ԴՊՐՈՅն ալ տասը Պրակներու բաժնուած է: Մէն մի Պրակ կը պարունակէ մէկ ամսուան մէջ ուսանելի առարկաներէն ամէն այն ճիւղերը, որոնք պարտաւորիչ են Նախակրթութեան Դասընթացքին համար:

2⁰. — Դասերու տւանդումը ճշդոյ ժԱՄԱՆԱԿԱՅՈՅՅը տարւած է վեցերորդ Պրակին մէջ: Իսկ շարանական ԴԱՍԱՅՈՒՅՄԱԿները որոշուած են Թ. Պրակին կցուած յաւելումական Սերմով մը:

3⁰. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՅի պարունակութեան և մեծութիւն վրայ մանրամասն խօսուած է ՇՐՋԱՐԵՐԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՅՄԱԿի անուն մասնաւոր Պրակին մէջ (որ փոփոքողներուն ճրի կը դրկուի), ինչպէս և Ա. Պրակին սկիզբը: Անոնց ընթացումը կը յանձնարարենք ամէն Ուսուցչի:

4⁰. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՅը ճիմուած է Համակերտն Դրութեան վրայ, հետեւողութեամբ Ուսուցչապետ Ա. Սէնեէղի համանուն զործին, որ մեծ հռչակ հանած է և կը զործածուի Եւրոպական առաջնակարգ դպրոցներու մէջ:

5⁰. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՅին շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ հաստատել կանոնաւորութիւն և միօրինակութիւն՝ բոլոր Հայ դպրոցներու մէջ ուր ընդունուած է:

6⁰. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՅը ամէնէն լուսամիտ առաջնորդն է Հայ Ուսուցչին և անոր կը թելադրէ ժամանակակից կրթութեան ոգին և մանկավարժութեան գործնական եղանակները:

7⁰. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՅը կարելի է ստանալ զատ զատ Պրակներով և կամ 10 պրակը միասին կազմուած:

8⁰. — Ամբողջ 10 Պրակին զինն է Պոլսոյ համար 30 դրուշ, գաւառներու համար 35 դրուշ, արտասահմանի համար 8 ֆրանք (3 րուպլի): Փոսթի ծախքը մեր վրայ է:

9⁰. — Պրակները զատ զատ կը ծախուին Թական դրուշի:

10⁰. — Տասը ձեռք մէկէն գնողը 1 ևս ք նուէր կը ստանայ:

آستانه د سركه جیده خوراسانجيان خاندنه صمباط افدى داوديان

Հասցէ. — ՍՄԻԱՏ ԼՅ. ԴՅՈՒԹԵԱՆ

Խօրասանձեան խան, Սիրիսէի, Կ. Պոլիս

2013

3529

« Ազգային գրադարան

NL0060726

